

O djetinjem duhu u djelu "Odgojitelj" Klementa Aleksandrijskog

Maskaljević, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:028769>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**O DJETINJEM DUHU U DJELU *ODGOJITELJ*
KLEMENTA ALEKSANDRIJSKOG
Diplomski rad**

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Ivica Raguž

Student:

Petar Maskaljević

Đakovo, 2016.

Sažetak

U ovom radu cilj nam je promišljati djetinji duh u djelu *Odgojitelj* Klementa Aleksandrijskog. U prvom poglavlju donijeli smo glavne crte iz Klementova života i ukratko prikazali njegova djela. Prvo poglavlje kao bitnu značajku za razumijevanje rada uzima detaljnije promišljanje o djelu *Odgojitelj*. U drugom poglavlju rada progovorit ćemo o Isusu kao djetetu. U Isusu se Bog objavljuje kao dijete, Sin Božji. Po krštenju Isusa Krista mi postajemo djecom Božjom. Isus Krist kao Sin Božji je onaj koji poziva čovjeka na obraćenje, a to obraćenje podrazumijeva sinovski odnos s Bogom. U trećem poglavlju rada koje je i središnje poglavlje progovorili smo o djeci Božjoj, tj. kako biti dijete Božje. Govorili smo o djeci Božjoj u Kristu. Mi smo očeva djeca po Isusu Kristu, njegovu Prvorodencu. Kršćanski je odgoj nasljedovanje Krista i dozrijevanje u njegovoj punini. Po Isusu Kristu, Sinu Božjemu i mi smo djeca Božja, sinovi u Sinu. U četvrtom poglavlju progovorili smo i o svetosti djece Božje. Klement također govori o poslušnosti djece Božje prema *Logosu*. Govorili smo i o djetinjoj pobožnosti. Ovdje smo prikazali Klementovo promišljanje o daru pobožnosti. Duh Sveti iznova potvrđuje u nama ovo radosno uvjerenje. Ovim darom postizemo nadnaravnu bliskost s Gospodinom i obraćamo mu se kao djeca. Progovorili smo i o „hrani djece Božje“, kako ju Klement shvaća: mlijeko za duhovne bebe, tvrdu hranu za duhovno zrele i kruh za svakoga. Dotaknuli smo temu o ponašanju djece Božje gdje Klement piše o raznim neumjerenostima i grijesima, te daje upute kako se treba ponašati u određenim situacijama. Na koncu rada ponovno ističemo bitne odrednice djetinjeg duha kod Klementa Aleksandrijskog čime zaključujemo ovaj rad.

Ključne riječi: Klement Aleksandrijski, Odgojitelj, Bog kao dijete, dijete Božje, djetinji duh.

Summary

About Childlike Spirit in the Work Paedagogus by Clement of Alexandria

The purpose of this work is to consider childlike spirit in the work *Paedagogus* by Clement of Alexandria. In the first part some basic information on Clement's life and his bibliography are introduced. Detailed research of Clement's *Paedagogus* and depiction of Christ as the Instructor, which are thematised in the first paragraph, are crucial features for understanding the work as a whole. In the second part of the paper Christ is depicted as a child. God reveals Himself through Jesus as a child, the Son of God. Through Christ's christening we become the children of God. Jesus Christ as the Son of God is the one that invites humans to conversion, and that conversion means a son-and-father relationship with God. In the third part of the paper, which is the focal point of this work, there is some word about the children of God, specifically, how to be a God's child. Being a child of God in Christ is discussed in the first paragraph of the third part. We are all children of God in Jesus Christ, his firstborn. Christian upbringing means inheriting Christ and growing in his fullness. In Jesus Christ, the Son of God, we are also God's children, sons of the Son. In the fourth part sanctity of God's children is discussed. Fourth, children's piety. Clement also talks about obedience of God's children towards *Logos*. We also discussed children's piety. Clement's view on the gift of piety is explained in this paragraph. The Holy Spirit repeatedly confirms this joyous belief within us. Through this gift we accomplish great closeness to God, and we speak to him as His children. We also talked about "food of God's children", and how Clement perceives it: milk for spiritual babies, solid food for spiritually mature, and bread for everybody. Matter of God's children's behaviour is also touched upon here. Clement writes about different kinds of intemperance and sins, while also giving instructions on how to behave in particular situations. In the end, important traits of childlike spirit according to Clement of Alexandria are accentuated which concludes this paper.

Key words: Clement of Alexandria, Instructor, God as a child, a child of God, childlike spirit.

Uvod

Nakana ovog rada je promišljati djetinji duh u djelu *Odgovitelj* Klementa Aleksandrijskog. Rad je podijeljen u četiri poglavlja.

U prvom poglavlju rada donijet ćemo glavne crte iz Klementova života i ukratko prikazati njegova djela.

U drugom poglavlju rada promišljat ćemo o Isusu kao djetetu. Također ćemo promišljati o poveznici Kristova krštenja, krštenja kršćana te uočiti kako nas Isus po krštenju privodi obraćenju.

U trećem poglavlju kao bitne značajke za razumijevanje rada obradit ćemo detaljnije djelo *Odgovitelj* i prikazati Krista kao odgojitelja djece Božje.

U četvrtom poglavlju rada, koje je i središnje poglavlje, progovorit ćemo o djeci Božjoj, konkretnije kako biti dijete Božje. U ovom poglavlju govoriti ćemo o djeci Božjoj u Kristu, njihovu odgoju koje je nasljedovanje Krista. Progovorit ćemo i o svetosti djece Božje i na koji način to Klement pokušava približiti. Posvetit ćemo se i promišljanju o poslušnosti i slobodi djece Božje i kako nam to Klement govori o poslušnosti prema *Logosu*. Poglavlje ćemo potom nastaviti govorom o djetinjoj pobožnosti. Ovdje ćemo nastojati prikazati Klementovo promišljanje o daru pobožnosti, o Duhu Svetom koji iznova potvrđuje u nama ovo radosno uvjerenje. Nadalje ćemo promišljati o „hrani djece Božje“. Ovdje ćemo promišljati na temelju retka iz Matejeva evanđelja koje Klement citira: „Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta.“ (Mt 4,4.) Tu ćemo iznijeti Klementovo promišljanje o duhovnoj hrani za djecu Božju, tumačeći razliku: mlijeka za duhovne bebe, tvrde hrane za duhovno zrele i kruh za svakoga. Dotaknuti ćemo temu ponašanja djece Božje gdje ćemo citirati Klementa koji piše o raznim neumjerenostima i grijesima.

I. Pristup

U ovom poglavlju iznijet ćemo život Klementa Aleksandrijskog, bitne činjenice njegova života, djelovanja i što je najviše utjecalo na njegov životni put. Također u ovom poglavlju ukratko ćemo predstaviti njegova djela: *Protreptik*, *Pedagog* i *Stromati* koja čine trilogiju kojoj je cilj djelotvorno pomoći u duhovnom sazrijevanju kršćanina. Ukratko ćemo spomenuti i druga djela Aleksandrinca koja su sačuvana u fragmentima. Poglavlje ukratko donosi tematiku kojom se Klement bavio u svojim djelima gdje kršćane dijeli u dvije kategorije i kratko tumačenje njegove filozofije. Poglavlje nam donosi detaljnije informacije o djelu *Odgovitelj* gdje je svaka knjiga ukratko predstavljena.

1. Klement Aleksandrijski: život i djelo¹

Izvorno ime Klementa Aleksandrijskoga jest Tit Flavije Klement. S obzirom na njegov život ne može se sa sigurnošću reći kada je rođen. Smatra se da je rođen oko 150. godine vjerojatno u Ateni u poganskoj obitelji gdje je primio i prvu izobrazbu. Kao naslijeđe iz svoga rodnog kraja nosi ono istaknuto zanimanje za filozofiju po kojem će postati jedan od poklisara dijaloga između vjere i razuma u kršćanskoj tradiciji. Još kao mladić odlazi u Aleksandriju „grad-simbol“ bogatog spleta različitih kultura koji je karakterizirao helenističko doba. Nema podataka o razlozima ni o vremenu kad se obratio na kršćanstvo. Nakon obraćenja proputovao je južnu Italiju, Siriju i Palestinu, u želji za što boljom naobrazbom, tražeći poznate učitelje onog vremena. Sam Klement u djelu *Stromati* svjedoči kako je imao povlasticu slušati svete i vrlo časne osobe.

Događaj koji je odredio njegov intelektualni put i smjer bio je put u Aleksandriju. Pantenova² predavanja su ga toliko privukla da je odlučio ostati u tom gradu kao u svojoj domovini. Klement je najprije postao Pantenov učenik te kasnije pomoćnik, a potom ga je naslijedio kao dugogodišnji pročelnik aleksandrijske katehetske škole.³ Brojni izvori potvrđuju da je zaređen za svećenika. Također izjava Jeronima odnosi se na Klementa

¹ Za ovo poglavlje uglavnom koristimo knjigu: BENEDIKT XVI., *Crkveni oci: od Klementa Aleksandrijskog do Augustina*, Verbum, Split, 2011.

² Panten je bio prvi učitelj Aleksandrijske katehetske škole. O njemu govore Euzebije Cezarejski i Klement Aleksandrijski. Rođen je u južnoj Italiji (Sicilija), a njegovi spisi nisu sačuvani. Bio je filozof (stoik), da bi se potom obratio na kršćanstvo. Nakon obraćenja javljala mu se misionarska svijest i želja da ode do Indije. Godine 180. se nastanio u Aleksandriji i tu mu povjeravaju katehetsku školu za katekumene. Panten umire oko 200 godine. Novost ovakve pouke je u tome što su je davali vjernici laici sa filozofskom izobrazbom (prošli su i poganske škole). Naslijedio ga je Klement koji je prije toga bio njegov učenik.

³ Usp. M. PRANJIĆ, *Odgovno – teorijska dvojba ranog kršćanstva*, u: *Crkva u svijetu* 47 (2012), br. 2, str. 326.

kao prezbitera aleksandrijske Crkve.⁴ U tijeku progona 202. i 203. godine napustio je Aleksandriju i sklonio se u Cezareju, u Kapadociju kod nekadašnjeg učenika Aleksandra⁵ te se više nije vratio u Aleksandriju. Umro je nešto prije 215. godine.⁶ Origen u svom drugom pismu, koje je napisao u Jeruzalemu 215. godine govori o Klementu kao pravom ocu i da je on blaženik koji je utro cestu pred nama, a s kojima smo se nedavno rastali. Na temelju tog pisma moguće je zaključiti kako je Klement preminuo između 211. i 215. godine.⁷

Najvažnija djela koja su od njega ostala su sljedeća tri: *Protreptik* (ili Nagovor) *Pedagog* (Odgojitelj) i *Stromati* (ili Tapiserije). Premda izgleda da to nije bila prvobitna autorova namjera, činjenica je da ti spisi čine pravu trilogiju kojoj je cilj djelotvorno pomoći duhovno sazrijevanje kršćanina.

Protreptik, kao što kaže sama riječ, znači nagovor upućen onome koji započinje svoj hod u vjeri. Još bolje, *Protreptik* koincidira s jednom osobom: Sinom Božjim, *Logosom*, Isusom Kristom, koji nagovara ljude da odlučno zakorače putom istine. Sam Isus Krist postaje zatim *Pedagog*, to jest, odgojitelj onih koji su u snazi krštenja sada već postali djeca Božja. Isti taj Isus Krist je na kraju također Učitelj koji prenosi najdublja učenja.⁸ U *Protreptiku* Klement pokazuje posebnu ljubav prema Platonu čije je viđenje boga smatrao praslalom kršćanskoga viđenja. *Protreptik* predstavlja jednu osobu: Sina Božjega, Isusa Krista, koji je nagovaratelj, poticatelj ljudi kako bi odlučno krenuli prema istini. Isti je taj Isus Krist zatim *Pedagog*, odnosno odgojitelj onih koji su snagom krštenja već postali djeca Božja. Taj isti Isus Krist konačno je i *Didascalon*, odnosno učitelj koji predlaže dublji nauk. Te su pouke skupljene u Klementovom trećem djelu *Stromati*.⁹ Ta riječ na grčkom znači tapiserije: riječ je, naime, o sustavno nepovezanoj zbirci različitih tema što je bilo uobičajeno za Klementovo učenje.¹⁰ To nisu jedina Klementova djela. Neka su sačuvana u fragmentima poput *Excerpta ex Theodoto*, *Eclogae Propheticae* i *Adumbrationes*, a neka su izgubljena.¹¹

Gledajući u cjelini Klementova djela, njihova tematika prati ukorak katekumene i krštenike kako bi oni uz pomoć dvaju krila, vjere i razuma, prispjeli dubokom poznavanju

⁴ Usp. H. F. HÄGG, *Clement of Alexandria and the Beginnings of Christian Apophaticism*, Oxford University Press Inc., New York, 2006., str. 51.

⁵ Kasnije postao jeruzalemski biskup.

⁶ Usp. BENEDIKT XVI., *Crkveni oci: od Klementa Aleksandrijskog do Augustina*, str. 26.

⁷ Usp. H. F. HÄGG, *Clement of Alexandria and the Beginnings of Christian Apophaticism*, str. 51.

⁸ *Isto*.

⁹ Usp. J. FERGUSON, *Clement of Alexandria*, Ardent Media, New York, 1974., str. 65.

¹⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *Crkveni oci: od Klementa Aleksandrijskog do Augustina*, str. 27.

¹¹ Usp. M. PRANJIĆ, *Odgojno – teorijska dvojba ranog kršćanstva*, str. 326.

Istine koja je Isus Krist, Božja riječ. Samo to poznavanje, koje je neraskidivo povezano s Objavom, jest „prava gnoza“, a nipošto ona koju zastupaju i šire gnostički krivovjerci. Klementu je, naime, „prava gnoza“ ona koja je znanstvena – izvorno teološka – obrada sadržaja vjere. Klement kršćane dijeli u dvije kategorije: jednostavne i gnostike. No tu nije riječ o bitnoj razlici, već samo o različitim stupnjevima: prvi su vjernici koji žive vjeru na uobičajen način, a ta je vjera uvijek upravljena k obzorima svetosti dok su drugi oni koji već žive neporočnim i besprijelekovim duhovnim životom. Klement želi naglasiti učenje prema kojemu je krajnji cilj postati sličan Bogu. Na tom putu prema savršenosti Klement moralnom zahtjevu pridaje jednaku važnost kao i intelektualnom. Sjedinjenje s Bogom i kontemplacija Boga ne mogu se postići samo putem razumske spoznaje: za to su također potrebne kreposti. Dobra djela moraju pratiti umnu spoznaju kao što sjena svuda prati čovjeka: ona od nje nisu nikada odvojena, a s druge strane, „prava gnoza“ ne može koegzistirati sa zlim djelima.¹²

Klement tumači filozofiju kao uvod u poučavanje vjeri. On smatra da je Bog dao filozofiju Grcima kao neku vrstu njima primjerena svjedočanstva. Za njega grčka filozofska tradicija, zajedno sa židovskim Savezom, predstavlja područje objave, doduše još uvijek nepotpune, *Logosa*¹³, i omogućuje čovjeku da pabirči sjemenke istine. Tako Klement nastavlja odlučno opisivati put onoga koji želi dati razlog vlastite vjere u Isusa Krista.¹⁴ Sama vjera izgrađuje istinsku filozofiju, odnosno istinsko obraćenje hoda koje treba izvršiti u životu. Dakle, autentična je gnoza razvoj vjere koji Isus Krist potiče u duši koja je sjedinjena s njim. U svakom slučaju, prema Klementu, svaki kršćanin mora poći od zajedničkog temelja vjere te se u istraživačkom hodu treba prepustiti vodstvu Krista i tako doći do spoznaje Istine i onih istina koje čine sadržaj vjere. Ta spoznaja, kaže Klement, u duši postaje živa stvarnost: to nije samo puka teorija, nego životna snaga, unija ljubavi koja preobražava. Spoznaja Krista nije samo misao, nego ljubav koja otvara oči, preobražava čovjeka i stvara zajedništvo s *Logosom*, s božanskom Riječju koja je Istina i Život.

Klement se u svom naučavanju uvijek vraća na čovjeka čiji je cilj postati sličan Bogu. Stvoreni smo na sliku i priliku Božju, no to je i izazov, hod; uistinu, smisao života,

¹² Usp. BENEDIKT XVI., *Crkveni oci: od Klementa Aleksandrijskog do Augustina*, str. 27.

¹³ Klement želi utemeljiti svoj teološki sistem na ideji *Logosa*, otprije poznatoj ideji koju je doticao među ostalima i sv. Justin. On ju još više razvija čineći je konkretnijom i plodnijom. *Logos* je uzvišeni princip teološkog objašnjenja svemira. *Logos* je tvorac svijeta. On je objavio Boga u Zakonu Starog Zavjeta, u grčkoj filozofiji i konačno u punini vremena u utjelovljenju samoga sebe.

¹⁴ Usp. BENEDIKT XVI., *Crkveni oci: od Klementa Aleksandrijskog do Augustina*, str. 27.

njegovo posljednje odredište doista je postati sličan Bogu. To je moguće zahvaljujući konaturalnosti s njime koju je čovjek primio u trenutku stvaranja i po kojoj je već po sebi slika Božja. Ta konaturalnost omogućuje mu spoznaju božanskih stvarnosti uz koje čovjek prijanja u prvom redu po vjeri te prakticiranjem vrlina kroz življenu vjeru može rasti sve do kontemplacije Boga. Tako Klement u hodu prema savršenstvu jednaku važnost pridaje moralnomu zahtjevu kao i onomu intelektualnom. Ta dva zahtjeva idu ruku pod ruku jer se ne može spoznavati bez življenja niti se može živjeti bez spoznavanja. Postizanje sličnosti s Bogom i kontemplacija Boga nisu mogući samo racionalnom spoznajom: za to je potreban život u skladu s *Logosom*, život prema Istini. Iz toga proizlazi kako dobra djela moraju pratiti intelektualnu spoznaju kao što sjena prati tijelo.

Dušu pravoga gnostika rese ponajviše dvije vrline. Prva je sloboda od strasti (*apátheia*), a druga je ljubav, prava strast koja jamči intimno jedinstvo s Bogom. Ljubav daruje savršen mir i čini pravoga gnostika sposobnim suočiti se s najvećim žrtvama, čak i s krajnjom žrtvom u nasljedovanju Krista te ga uzdiže stepenicu po stepenicu sve do vrhunca vrlina. Tako Klement definira etički ideal antičke filozofije, tj. oslobođenje od strasti, povezujući ga s ljubavlju u neprestanu procesu postajanja sličnim Bogu. Na taj način Klement Aleksandrijski otvara drugu veliku priliku za dijalog između kršćanskog navještaja i grčke filozofije.

Znamo kako je sveti Pavao na Aeropagu u Ateni, gdje je Klement rođen, učinio prvi, uglavnom neuspjeh, pokušaj dijaloga s grčkom filozofijom, ali su mu rekli: „Slušat ćemo te drugi put.“ (Dj 17,32) Sada Klement nastavlja taj dijalog, oplemenivši ga do najviše mjere grčkom filozofskom tradicijom. Ivan Pavao II. u enciklici *Fides et ratio* napisao je kako je Klement uspio interpretirati filozofiju kao pouku koja priprema na kršćansku vjeru (br. 38.). Doista, Klement je otišao tako daleko da je ustvrdio kako je Bog dao Grcima filozofiju kao njihov vlastiti Zavjet o čemu govori u svom djelu *Stromati*. Za njega je grčka filozofska tradicija gotovo ravnopravna Zakonu kod Židova, ona je područje objave i to su dva potoka koji u konačnici utječu u isti *Logos*. Tako Klement nastavlja odlučno naznačivati put onomu koji kani dati opravdanje vlastite vjere u Isusa Krista. On može biti primjer kršćanima, katehetama i teolozima našega vremena kojima je Ivan Pavao II. u istoj enciklici preporučio da istraže i bolje istaknu metafizičku

dimenziju istine kako bi stupili u kritičan i zahtijevan dijalog sa suvremenom filozofskom misli. (br. 105).¹⁵

2. O djelu *Odgovitelj*

Paidagogos je određeni nastavak knjige *Protreptik* sastavljen od tri knjige za razliku od *Protreptika* koji je apologija, *Paidagogos* sadrži kršćansku etiku. Klement se u djelu *Odgovitelj* obraća bogatima i izobraženim čitateljima koji su prihvatili kršćanstvo, ali još imaju poganskog duha. *Logos* dolazi kao onaj koji odgaja, odgojitelj, pedagog, kako bi vodio obraćenike putem života.¹⁶

Djelo govori o Kristu kao odgojitelju cijelog čovječanstva i to s proširenom metaforom na kršćane kao djecu.¹⁷ Klement u djelu želi pokazati kako kršćanin treba autentično odgovoriti na Božju ljubav.¹⁸ Djelo *Paidagogos* promišlja o Kristu kao učitelju koji nas uči da djelujemo moralno i kontroliramo svoje strasti.¹⁹ Unatoč izričito kršćanskoj prirodi Klement se u djelu oslanja na stoičku filozofiju i pogansku literaturu. Homera u radu je citirao više od šezdeset puta. Opisuje Krista i njegovu čovječnost i bogolikost. Čovjek oponašajući Krista može postići spasenje.²⁰

Prva knjiga je općeg karaktera, a u njoj govori o odgojnoj ulozi *Logosa* kao pedagoga čiji bi cilj bio učiniti da duša postane bolja, a ne poučavati je, uvesti je u krepostan život, a ne intelektualni. Odgojitelj uvodi u razuman a ne znanstveni život.²¹ Po Klementu pedagogija je odgoj djece, ali on ne misli da su djeca (*paides*) oni kršćani koji su na nižoj intelektualnoj razini kako su držali gnostici držeći samo sebe odraslima, nego su djeca Božja svi oni koji su otkupljeni i preporođeni krštenjem jer su tako prosvijetljeni i osposobljeni za savršenstvo i postali baštinici besmrtnosti.²²

Princip Kristova odgoja jest ljubav za razliku od straha na kojem se temeljio starozavjetni odgoj ili samog intelektualnog znanja kako su tvrdili gnostici držeći samo sebe odraslima. To ne znači da odgojitelj koristi samo dobrohotna sredstva, nego primjenjuje i žestinu ako treba. Bog se tako pokazuje kao onaj koji je sposoban i koristi dobrotu sa strogošću.

¹⁵ Usp. BENEDIKT XVI., *Crkveni oci: od Klementa Aleksandrijskog do Augustina*, str. 26.-29.

¹⁶ H. F. HÄGG, *Clement of Alexandria and the Beginnings of Christian Apophaticism*, str. 63.

¹⁷ Usp. J. FERGUSON, *Clement of Alexandria*, str. 76.

¹⁸ Usp. E. OSBORN, *Clement of Alexandria*, Cambridge University Press., New York, 2008., str. 244.

¹⁹ Usp. J. FERGUSON, *Clement of Alexandria*, str. 69.

²⁰ *Isto*, str. 71.

²¹ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 188.

²² Usp. J. FERGUSON, *Clement of Alexandria*, str. 75.

Nakon što je progovorio o općim principima morala, u drugoj i trećoj knjizi prelazi na konkretne slučajeve i iznosi pravila za razna područja života. Klement tako govori o propisima glede odijevanja, spavanja, jela, zabave, slobodnog vremena i zadovoljstva, kupanja i miomirisa, dobrog vladanja, bračnog života.²³ Iz tih knjiga može se zaključiti kakav je bio svakodnevni život u Aleksandriji. Aleksandrinac upozorava svoje kršćane na opasnosti takvog načina života, dajući im moralni kodeks dobrog kršćanskog ponašanja prilagođen okolnostima. Ne traži da se kršćani liše svih sastavnica kulture onoga vremena, niti da se odreknu svijeta ili da čine zavjet siromaštva. Kršćanin bi trebao biti u mogućnosti izraziti svoju radost Božjeg stvaranja kroz dobro raspoloženje i zabavu.²⁴ Klement govori i o seksualnom moralu te tvrdi da su promiskuitet i seksualna apstinencija neprirodni i da je glavni cilj ljudske seksualnosti rađanje.²⁵

Djelo završava molitvom Pedagogu i himnom Kristu otkupitelju čiju se autentičnost dovodilo u pitanje, ali ipak nema valjanih razloga sumnjati u Klementovo autorstvo jer korištene slike i metafore potpuno odgovaraju onima u *Pedagogu*. Čak je moguće da se radi o službenoj zahvalnoj molitvi aleksandrijske škole.²⁶

²³ *Isto*, str. 80.

²⁴ *Isto*, str. 82.

²⁵ *Isto*, str. 87.

²⁶ M. G. MURPHY, *Nature allusions in the works of Clement of Alexandria*, The Catholic University of America Press., Washington, 1941., str. 32.

II. Isus kao dijete

U ovom poglavlju progovorit ćemo o Bogu kao djetetu u Isusu Kristu. Poglavlje predstavlja Klementovo promišljanje o Isusu kao djetetu i njegovu odnosu s Bogom Ocem. Krist je za Klementa, citirajući knjigu proroka Izaije: „Djetešce koje nam se rodilo.“ (Iz 9,5) Poglavlje dotiče i razliku između Krista kao Sina, djeteta i ostale djece. Drugi naslov govori o božanskom posinstvu. Po Kristu smo i mi postali djeca Božja. U ovom poglavlju donosimo razne slike i izraze kojima Klement želi približiti to posinstvo i poveznicu s Isusom Kristom. Govorit će se i o krštenju Isusa Krista i kršćana.

1. Bog kao dijete u Isusu Kristu

U Isusu Kristu, koji je pravi Bog i pravi čovjek, sam Bog postaje dijete i posvećuje djetinji duh. U Isusu Kristu se tako dogodilo nešto posve nezamislivo: svemoćni i beskonačni Bog postaje bespomoćnim i konačnim djetetom. To je već mnogobrojnim hereticima u prvim stoljećima Crkve bilo skandalozno. Tako su gnosticima tvrdili da Bog nikada nije bio dijete jer je to nespojivo s idejom uzvišenoga Boga: Bog nije mogao biti tako malen, vršiti nuždu i imati pelene. Ta gnostičko-maniheistička vizija kršćanstva nije samo odbacivanje ideje utjelovljenja nego i prvo neprihvatanje djetinjega duha. Za gnostike biti vjernik znači biti potpuno autonoman, spasenje se događa prvenstveno po svojim djelima (spoznaji), a ne po drugomu (konkretnom spasitelju i Crkvi.) Stoga je prva Crkva, braneći Kristove pelene (Tertulijan), zapravo branila djetinji duh kršćanstva, a to znači prije svega djetinji duh samoga Boga, što primjećujemo i kod Klementa Aleksandrijskog.²⁷ Isus Krist tijekom svog javnog djelovanja često je govorio o Božjem očinstvu s obzirom na čovječanstvo koristeći mnoge izričaje iz Starog zavjeta. Klement donosi Isusa Krista kao Božjeg Sina i jedinca: „Naš Odgojitelj, djeco moja slični svome Ocu, Bogu. Njegov je Sin. Bezgrešan je, besprijekoran i duše bez strasti. Neoskvrnjeni je Bog u ljudskom liku. Krist je onaj koji je službenik očinske volje. On je Bog *Logos*. U ocu je, s Očeve desne. Bog je i s vanjštinom.“²⁸ Ovdje Klement želi reći kako Isusov ljudski lik ne priječi da je On Bog.

Aleksandrinac donosi relaciju očinstva i kada govori o Kristu kao liječniku duše i tijela, govori o Očevom *Logosu* koji je liječnik ljudskih duševnih slabosti. On je izbavitelj i sveti iscjelitelj oboljele duše. Dobri Odgojitelj, Mudrost, Očev *Logos*, čovjekov

²⁷ Usp. I. RAGUŽ, Kršćanska vjera i djetinji duh, u: *Crkva u svijetu*, 51(2016)2, str. 287.-301.

²⁸ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 190.

Stvoritelj, brine se za cijelo stvorenje.²⁹ Klement želi naglasiti osobni odnos Boga Oca sa Sinom. Za Isusa Bog nije samo Otac Izraelov, Otac ljudi, nego prije svega moj Otac. Moj se koristi u posve doslovnom smislu: On, kojega samo Sin poznaje kao Oca i po kojemu je Sin jedinstveno i uzajamno spoznat. Klement želi istaknuti kako smo djeca Božja s udjelom u Kristovom sinovstvu. Pita se kako nije ljubljjen onaj radi koga je iz Očeva krila poslan Jedinorođenac³⁰, razlog vjere. Sam Gospodin je u najvišoj mjeri vjera. On govori i kaže: „Sam vas Otac ljubi jer ste vi mene ljubili.“ (Iv 17,23); „Njih si ljubio kao što si mene ljubio.“ (Iv 17,23)³¹ Aleksandrinac ukazuje i na knjigu Postanka u kojoj možemo shvatiti Krista kao pule koje je privezano uz lozu. Govori se o odnosu Oca i Sina. Isto tako i nas dok smo dojenčad kao kakvu pulad odgaja božanski Odgojitelj. Ako je u Pismu mladi magarac, i on je pule koje je magarac. Kazano je: „I pule priveza uz lozu.“ (Post 49,11) Privezao je taj jednostavni i djetinji narod uz *Logosa* koga predstavlja loza jer loza daje vino kao *Logos* krv.³² Isus Krist sebe definira i ostvaruje svoj identitet sinovstvom, a to znači odnosom prema Ocu. Sve što je njegovo jest i očevo: „Moj nauk nije moj, nego onoga koji me posla.“ (Iv 7,16) Svi evanđeoski tekstovi, a napose tekstovi Ivanova evanđelja koja Klement obilno koristi u svom djelu u najrazličitijim varijacijama potvrđuju temeljnu činjenicu da je Isusovo vlastito ja uvijek otvoreno za jedinstvo s Ocem. Nikada nije sam, nego sebe uvijek prima od Oca i za Oca. Stoga u svim evanđeljima među različitim kristološkim naslovima prvo mjesto zauzima naslov Sina. Sin kao temeljna ispovijest znači da je u ovoj riječi dan ključ tumačenja koji sve drugo čini shvatljivim. Kroz sve Isusove riječi i djela prosijava ovaj uvijek prisutan i uvijek djelotvoran sinovski odnos; može se vidjeti koliko je čitavo njegovo biće ukorijenjeno u ovome odnosu.³³

Klement donosi sliku Isusa kao djetesca citirajući knjigu Izaije proroka: „Duh, proričući po Izaiji, samoga Gospodina naziva djetescem i govori: 'Djetesce nam se, gle, rodilo, sin nam je dat, njegova je vlast na njegovome ramenu i njegovo se ime naziva anđeo velikoga savjeta.' (Iz 9,5) Što je dakle, to malo Djetesce po čijoj smo slici i mi mala djeca?“³⁴ Klement zaključuje kako se po istome proroku otkriva i njegova veličina: „Divni savjetnik, moćni Bog, vječni otac, vođa mira za širenje obrazovanja. I njegovu

²⁹ Usp. *isto*, str. 192.

³⁰ Μονογενής – jednorodeni, jednorodjenac, jedini sin. Evanđelist je već u Iv 1,1 Isusa oslovio s Θεός, Bog.

³¹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 195.

³² *Isto*, str. 203.

³³ Usp. I. RAGUŽ, *Kršćanska vjera i djetinji duh*, str. 287.-301.

³⁴ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 212.

miru ne postoji međa.“ (Iz 9,5-6) Aleksandrinac govori o veličini Boga i savršenom djetetu. Sin u Ocu i Otac u Sinu. I kako da nije savršen odgoj onog Djeteta, a proteže se na sve nas koji smo djeca i odgaja njegove mališane?³⁵ Djeteta je prema nama raširilo ruke jer smo, očividno, povjerovali. Klement ovdje želi reći kako je Sin istovjetan s Ocem, Isus otkriva tko Bog Otac jest u odnosu na nas i kako nam svojom božanskom dobrotom jamči dar Duha Svetoga.

Krist Jedinorođenac obznanjuje nam očinstvo Boga Oca, koji uvijek bdije nad nama. Kroz navode Svetog pisma koje Klement navodi možemo uočiti kako Isus bezbroj puta naziva Boga Ocem. Krist ne šteti riječi u isticanju dobrote Oca koji bdije nad djetetom u opasnosti. Postoji samo jedan Sin u Bogu, ali se i mi smatramo njegovom pravom djecom. Klement donosi i razliku između Krista kao Sina, djeteta i ostale djece navodeći svjedočenje Ivana Krstitelja: „Gle, janje³⁶ Božje.“ (Iv 1,29) Aleksandrinac donosi kako Pismo jaganjcima naziva posve malenu djecu, ali Boga *Logosa* koji je radi nas postao čovjek i htio se s nama u svemu upriličiti naziva se Božjim jaganjcem. To je Sin Božji, Očev maleni. Klement veli: „Budući da Pismo jaganjcima naziva posve malenu djecu, Boga *Logosa* koji je radi nas postao čovjek i htio se s nama u svemu upriličiti naziva Božjim jaganjcem. To je Sin Božji, Očev maleni.“³⁷

Klement navodi i Isusovo krštenje kada je s nebesa smjesta odjeknuo glas koji je svjedok za Ljubljenoga: „Ti si moj ljubljani Sin. Ja sam te danas rodio.“ (Mt 3,17) Posebnost Isusova odnosa s Bogom i njegova poslanja potvrđuju Božje riječi koje Isus čuje nakon krštenja.³⁸ Te riječi sjedinjuju u sebi tri starozavjetna teksta koja Klement navodi u svojem djelu: 1) kraljevski mesijanski psalam – Ps 2,7: Ti si sin moj, danas te rodih; 2) Prvu pjesmu o Sluzi Jahvinu u Iz 42,1: Evo Sluge mojega koja podupirem, mog izabranika, miljenika duše moje. Na njega sam svoga duha izlio da donosi pravo narodima; 3) žrtvovanje Izaka u Post 22,2: Uzmi svoga sina, jedinca svoga Izaka koga ljubiš, i pođi u krajinu Moriju pa ga ondje prinesi kao žrtvu paljenicu na brdu koje ću ti pokazati. (usp. Post 22,12-16) Spajanjem različitih starozavjetnih tipologija koje Klement donosi u svom djelu možemo govoriti o Isusu Kristu kao jedincu. Glas s neba otkriva Isusov identitet i poslanje. (usp. Iz 42,1) Citiranjem Ps 2,7 glas s neba potvrđuje Isusov

³⁵ Usp. E. OSBORN, *Clement of Alexandria*, str. 146.

³⁶ Isus se s više razloga naziva „jaganjcem“ Božjim. On je na se uzeo i posve ispunio ulogu koja je vezana uz „janje“ o kojemu je riječ u (Izl 12,1-28). Ali Isus je također kao Božji sluga „janje“ prikazano za žrtvu o kojoj se govori u (Iz 52,13-55).

³⁷ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovornik*, str. 212.

³⁸ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, Christian Classics Ethereal Library, 1885., str. 466.

mesijanski identitet. Aluzija na Izaka, ljubljenog i jedinog Abrahamova sina, sugerira pak da se značenje izraza „Sin moj, Ljubljeni“ ne iscrpljuje u mesijanskom naslovu kojim se označavalo kraljevu funkciju kao Božjeg predstavnika i zamjenika na zemlji. Kao što je Izak jedini ljubljeni sin Abrahamov, tako je i Isus jedini ljubljeni Sin Božji, ne samo po onome što čini nego ponajprije po onome što jest. Aluzija na Slugu Jahvina upućuje, pak, na Isusovo poslanje, predanje samoga sebe radi spasenja drugih (usp. 10,45), koje međutim Isus neće izvršiti kao Sluga, nego kao Sin ljubljeni (usp. 12,6)³⁹

Nadalje Klement navodi: „To da je dobar sam Bog i Otac našega Gospodina Isusa' (2 Kor 1,3) opet izriče isti *Logos* kada veli: On je dobar nezahvalnima i opakima. Također dodaje: 'Budite milosrdni kao što je milosrdan vaš Otac' (Lk 6,35-36) Isto je kada i izrijekom kaže: 'Nitko nije dobar osim moj Otac koji je na nebesima' (Mt 19,17). Opet uz to veli: 'Moj Otac čini da sunce njegovo sja svima.' (Mt 5,45) Moramo zamijetiti kako Isus izriče da je njegov Otac i dobar i da je Stvoritelj. Ne poriče se pak da je stvoritelj pravedan. Isus opet veli: 'Moj Otac daždi nad pravedne i nepravedne' (Mt 5,45) Ukoliko šalje kišu, Stvoritelj je i vode i oblaka.“⁴⁰

Nadalje, Klement kada govori o očevim obilježjima, donosi izreku: „Nitko nije upoznao Oca.“ (Mt 11,17) Posvemašnja je istina i očevidno da je samo Bog svega što postoji jedan, dobar, pravedan, Stvoritelj, te da je Sin u Ocu kome neka je slava u vijeke vjekova. Što to Klement želi reći? Klement govori o Jedinorođencu koji je u krilu Očevu. Bog nije bio nepoznat, njegovi tragovi vidljivi su u svemu stvorenom, ali nitko nije vidio njegovo lice, niti ga je pravo spoznao u njegovu očinstvu. Nitko ne poznaje Oca kao njegov Sin koji je u njegovu krilu i koji ga jedini može pravo spoznati i kao takav pričati tko je i kakav je Bog, jer on je Riječ, *Logos* Očev, odnosno objavitelj Oca od kojega je i rođen.⁴¹ U svemu ovome razotkriva nam se dubina djetinjeg duha Isusa Krista, tu se očituje istinsko vrelo njegova cjelokupnoga djelovanja, njegove punoljetnosti i odraslosti. Budući da je savršeno jedno s Ocem, u svom djetinjem duhu Isus sve prima od Oca. I sam nam Klement donosi stav primanja, a ne uzimanja i grabljenja, stav činjenja Očeve, a ne svoje volje, navodeći Ivanovo evanđelje: Gospodin kaže: „Ja imam jelo koje jedem. Vi ga ne poznate. Meni je jelo da vršim volju Onoga koji me je poslao.“ (Iv 8,32-34)⁴²

³⁹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 213. – 214.

⁴⁰ *Isto*, str. 258. Govoreći Stvoritelju Klement posebice i naglašeno ističe Stvoriteljevu dobrotu. To ima svoj povijesni razlog i obrazloženje. Gnostici svih sljedbi kojih je zaista bio veliki broj kao i manihejaca jednodušno i jednoglasno su učili da je Stvoritelj zao.

⁴¹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 259.-260.

⁴² Usp. I. RAGUŽ, *Kršćanska vjera i djetinji duh*, str. 287.-301.

2. Dijete Božje – krštenje Isusa Krista i kršćana

O Klementu je već rečeno da je bio veoma učeni kršćanin i da za njega nije bila nikakva tajna grčka filozofija. Bio je blisko upućen u svekoliku grčku posebno bogatu, dugu i raznoliku književnost. On je neumorno putovao tražeći istinu. Klement se u više svojih djela pripomenama zadržao kod krštenja.

U djelu *Odgojitelj* Klement najprije govori o Isusovu krštenju te potom progovara što misli o krštenju kojim se krštavaju Isusovi učenici. To čini zato što je svjestan nutarnje povezanosti između Isusova i kršćaninova krštenja. Isus se zapravo krstio svrhu providonosne slike za budućnost. Klement želi kazati da je Isusovo krštenje model kršćanskoga krštenja. Što se s Isusom dogodilo kada je kršten, to isto zbiva se i s nama koji smo krštenjem posinovljeni i postali djeca Božja.⁴³ Bog nas čini svojim ukućanima na osobit način – posinjenjem.

Nazivati se djecom Božjom nije neki kompliment svom stvorenju kao što majka svoju kćer zove princezom. Bog naziva stvari pravim imenom, naziva nas djecom jer smo mi zapravo djeca. Klement nam donosi riječi sv. Ivana Evanđelista: „Sam vas Otac ljubi jer ste vi mene ljubili.“ (Iv 16,27) Isti opet kaže: „Njih si ljubio kao što si mene ljubio.“ (Iv 17,23) Bog ljubi svoju djecu zbog ljubavi prema svome Sinu Jedinorođencu.⁴⁴

Aleksandrinac nas poziva na nasljedovanje po slici i sličnosti (usp. Post 1,26) jer nam dolikuje ljubavlju uzvratiti Onome tko nas ljubavlju predvodi u bolji život. Dolikuje da živimo po propisima njegove volje i da ne izvršavamo samo ono što je on zapovjedio ili da se čuvamo onoga što je on zabranio. Upravo po sličnosti trebamo vršiti Odgojiteljeva djela da se ispuni izreka iz knjige Postanka.⁴⁵ Klement veli: „Slikovito se izražavajući Gospodin nas naziva ždrijebadima: onima koje nije podjarmilo zlo, ukrotila zloća već su jednostavni i poskakuju prema svome Ocu.“⁴⁶ Životinje donose na svijet svoje potomke iste vrste, čovjek također. Ljude ispunjava radost kad zamijete sličnost djeteta s nekim osobinama svojih roditelja, primjerice u građi, načinu djelovanja i govoru. Tako i kršćanin, rođen od Boga i uistinu njegovo dijete, treba sličiti svom nebeskom Ocu. Klement tu želi reći kako smo slobodni i kako smo iznova rođeni⁴⁷ te se veselimo zbog

⁴³ Usp. M. MANDAC, Krsno otajstvo u otačko doba, u: *Služba Božja* 52(2012)2, str. 149.-184. / Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 466.

⁴⁴ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 195.

⁴⁵ *Isto*, str. 196.

⁴⁶ *Isto*.

⁴⁷ Klement vjerojatno na tome mjestu ima na pameti učinak krsnoga otajstva. On se u tu svrhu poslužio riječju γενος. Riječ je pridjev i označava onoga tko je upravo rođen.

vjere, brzo trčeći prema istini i hitro prema spasenju. Božansko posinjenje jest stvarnost. Bog je obdario čovječanstvo ovim izrazito nadnaravnim otajstvom. On nas istinski i stvarno preobražava u svoju djecu. U tom smislu trebamo shvatiti riječi koje Klement upućuje za nas, da smo mi oni koji poskakuju prema svome Ocu.

Aleksandrinac govoreći i nama koji smo iznova rođeni, govori o krštenju. Mi jesmo Božja djeca. Ako je plod ljudske reprodukcije očinstvo i posinjenje, slično tome, oni koje je Bog stvorio jesu njegova djeca. Ova stvarnost započinje krštenjem kojim nastaje novi život kakav nije ranije postojao. Plod krštenja je novi stvor. Upravo to Klement želi reći - oni koji su iznova rođeni jesu djeca Božja. Božansko posinjenje jest temelj kršćanskog života.⁴⁸ Uistinu su djeca oni koji su jedino Boga prihvatili Ocem. Oni su jednostavni, nejaka su djeca i čisti.⁴⁹

Klement pišući o Bogu Ocu navodi riječi *Logosa* koji je naredio da se ne brinu za ovozemna poslovanja i savjetuje da se povjere jedino Ocu nasljeđujući malu djecu. „Uistinu su djeca oni koji su jedino Boga prihvatili Ocem. Oni su jednostavni, nejaka su djeca i čisti. Naredio je da se ne brinu za ovozemna poslovanja i savjetovao da se povjere jedino Ocu nasljeđujući malu djecu.“⁵⁰ Povjeravanje Ocu možemo povezati sa roditeljskom skrbi o kojoj Klement govori u svom djelu. Klement piše o Bogu kojemu je sve što je slabašno i blago te mu zbog slabosti treba pomoć, ljupko, milo i ugodno. Bog takvima ne uskraćuje pomoć, veli Klement, nego kao što očevi i majke rado gledaju na djetešce, tako i Otac svega prihvaća one koji njemu pribjegu. Budući da ih je Duhom ponovno rodio za posinovljenje zna da su blagi. Samo njih ljubi, pomaže, za njih se bori i zato ih naziva djetešcem.⁵¹

Pišući o krsnim učincima Klement navodi kako krštenjem bivamo prosvijetljeni, posinovljeni, savršeni i pobožanstvenjeni, citirajući psalam 81: „Ja rekoh, svi ste bogovi i sinovi Svevišnjega.“ (Ps 81,6) U ovom se slučaju Božja riječ ispunjava tako što po njegovoj milosti postajemo dionici u božanskoj naravi Božjoj. Sam Gospodin najočividnije objavljuje jednakost spasenja. Rekao je: „Volja je moga Oca da svatko tko gleda Sina i u njega vjeruje ima vječni život i ja ću ga uskrisiti u posljednji dan“ (Iv 6,40) Vjerujemo da postajemo savršeni koliko je to moguće u ovome svijetu koji je tajnovito

⁴⁸ Usp. E. OSBORN, *Clement of Alexandria*, str. 40.

⁴⁹ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 469.

⁵⁰ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovornik*, str. 205.

⁵¹ Usp. *isto*, str. 209.

nazvan zadnjim danom i odražava se sve dok ne prestane.⁵² Vjera je ispunjenje pouke. Stoga veli: „Tko vjeruje u Sina ima vječni život“ (Iv 6,40) Kada bijasmo maleni, bili smo zarobljeni počelima svijeta. Ali kada je nastupila punina vremena, Bog je otposlao svoga Sina koji se rodio od žene, nastao pod Zakonom, da otkupi one pod Zakonom, da po njemu dobijemo posinstvo (usp. Gal 4,1-5)⁵³

Iz ovih Klementovih navoda Svetoga pisma možemo zaključiti kako se božansko posinjenje događa jedinstveno i prvenstveno po Sinu Božjemu, Isusu Kristu. Darujući nam svoje posinjenje Krist je sam sebe oplijenio uzevši lik sluge. (usp. Fil 2,7)⁵⁴ Doista maleni su Božja djeca koja odložiše staroga čovjeka⁵⁵ i zaodjenuše se u Kristovu besmrtnost. Klement ovdje piše o tome kako smo postali novi, sveti narod, iznova rođeni i da se trebamo sačuvati od ljage kako bismo bili maleni, kao Božja djeca čisti od nečistoća i zloće.⁵⁶ Može se zaključiti ako djetinji duh Isusa Krista objavljuje kao poniznog Boga, Bog uzima obličje sluge i tako postaje čovjeku u svemu sličan osim u grijehu. To znači da Bog u Isusu Kristu sebe ne nameće čovjeku, on daje čovjeku prostora i vremena, štoviše, on prima od čovjeka. Kristova poniznost je utemeljena u njegovu odnosu prema Ocu. Od vječnosti je Isus Krist ponizan ukoliko sve prima od Oca. U povijesti spasenja njegova poniznost prima kenotičku dimenziju (usp. Fil 2,7) Isus sada uči, napreduje i raste u mudrosti tako što ne raspolaže sobom, već se potpuno i slobodno podlaže Očevoj volji. U tom smislu Isus i u svome boštvu i u čovječstvu ne zna sve, ne predviđa sve, upravo poput djeteta.⁵⁷ U sljedećem poglavlju koje ima naslov „Biti djetetom Božjim“ govorit ćemo o poveznici Isusa Krista s nama kao djecom Božjom.

⁵² Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 466.

⁵³ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 223.

⁵⁴ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 470.

⁵⁵ Izričaj stari čovjek potječe od apostola Pavla. Pavao njime označuje čovjeka koji još nije pristupio krštenju. Kršteni krsnim otajstvom postaje novi čovjek i novo stvorenje. Po krsnoj milosti posinovljeni je opravdan pred Bogom.

⁵⁶ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 222.

⁵⁷ Usp. I. RAGUŽ, *Kršćanska vjera i djetinji duh*, str. 287.-301.

III. Krist kao odgojitelj

U ovom poglavlju promišljat ćemo o Kristu kao odgojitelju djece Božje. Poglavlje progovara i o Kristu kao odgojitelju muškaraca i žena. U tom kontekstu Krist je podjednako odgojitelj muškaraca i žena. Promišljat ćemo i o Kristovim uvjetima ulaska u kraljevstvo Božje, a to su: obraćenje i postati kao dijete. Progovorit ćemo i o Kristu kao odgojitelju starozavjetnih proroka te o Kristovim načinima odgoja.

1. Krist – odgojitelj djece Božje

Nije suvišno utvrditi kako točno Klement poima odgojiteljsku ulogu. Po Klementu παιδαγωγός, odgojitelj, u čovjeku odgaja volju da ona može čudoredno djelovati i tako činiti dobro. Druga je uloga učitelja, διδάσκαλος. Učitelj razum upućuje u istinu. Nama kršćanima, ističe Klement, *Logos* je i odgojitelj i učitelj. On je to u Starome zavjetu po prorocima. U Novome zavjetu neposredno nas osobno odgaja i poučava. Jasno je da smo kod toga odgojitelja i učitelja kao djeca uvijek u školi.⁵⁸ Klement piše: „*Logos* je, dakako, onaj koji također poučava, ali ne sada. Možemo ga točno nazvati jednim imenom Odgojitelj jer odgojitelj po sebi odgaja, a ne poučava.“⁵⁹

U samom početku djela Odgojitelj Klement Aleksandrijski govori o djeci. U svome spisu čitatelje najčešće i najrađe naziva djecom. To čini svjesno i namjerno. Klement drži da su ljudi bez obzira na dob uvijek kao djeca u školi Boga *Logosa*. On im je jedini istinski i pravi odgojitelj i učitelj: „Upravo je za vas, moja djeco, postavljen osnov istine, neuništivi temelj spoznaje za sveti hram velikoga Boga, lijepi poticaj, čežnja za vječnim životom po razumnome posluhu.“⁶⁰ Što to Klement ovdje ima na pameti? Promišlja o Pavlovoj tvrdnji iz 1Kor koja donosi: „Ne znate li? Hram ste Božji i Duh Božji prebiva u vama. Ako tko upropašćuje hram Božji upropastit će njega Bog. Jer hram je Božji svet a to ste vi.“ (1Kor 3, 16-17) Klement ovdje donosi svoje promišljanje o čovjeku koji je dijete Božje, hram Božji, onaj u kojem prebiva Duh Božji.

Čovjek koji u sebi ima Duha Božjega jest dijete Božje te je u njemu i djetinji duh. Upravo u tom djetinjem duhu *Logos* savjetuje i nadzire sve čine. *Logos* koji tješi i liječi strasti. On čovjeka trga iz naravne i svjetovne navike i odgaja ga za jedinstveno spasenje vjere u Boga.⁶¹

⁵⁸ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 188.

⁵⁹ *Isto*.

⁶⁰ *Isto*, str. 187.

⁶¹ Usp. *isto*.

U svojem promišljanju Klement piše o Odgojitelju koji nas nadzire zbog naših strasti. U drugom poglavlju djela Klement predstavlja odgojitelja kao Boga *Logosa*. Obraća se čitateljima kao djeci koju odgaja govoreći o jedinom i istinskom odgojitelju – Bogu *Logosu*. Kada Klement govori o dobrom uređenju, govori o nama koji smo istodobno postali djeca razumnošću jer od Spasiteljeve rasporedbe primismo najbolje i najčvršće uređenje: „Mi pak istodobno postadosmo djeca razumnošću jer od Spasiteljeve rasporedbe primismo najbolje i najčvršće uređenje.“⁶² Klement ovdje govori o dobrom redu. Po njemu u svemiru, svijetu i čovjeku vlada dobri red. Sve je stvoreno radi i za čovjeka. Čovjek je središte svijeta. Rasporedba čovjekovu dušu ravna umom i razboritošću, a tijelo sjedinjuje s ljepotom i s razmjerom. Rasporedba je u to udahnila svoju ispravnost i dobru uređenost.⁶³ Može se zaključiti kako sam *Logos* kao odgojitelj predaje rasporedbu nama kao djeci odgajajući nas dobrim redom.

2. Kristov uvjet: postati dijete

Klement u svom djelu navodi da je u evanđelju Gospodin, stojeći na morskoj obali, rekao učenicima koji su upravo ribarili: „Dječice, imate li što za prismok?“ (Iv 21,5) Klement ovdje piše o Gospodinu koji djecom naziva one koji su već u stanju učenika. Oslovljava ih vrlo prisno s dječice (*paidia*).⁶⁴ Nadalje, Klement navodi citat iz Matejeva evanđelja: „Donijeli su mu dječicu u svrhu polaganja ruku za blagoslov. Ali kako su učenici to sprječavali Isus je rekao: Pustite dječicu i ne priječite da mi pristupe jer takvima pripada nebesko kraljevstvo.“ (Mt 19, 13-14)⁶⁵ Poznato je kako je židovski običaj bio dovesti djecu starješinama da ih blagoslove i za njih mole. Lako je moguće da to stoji u pozadini ovog događaja. No, što Klement ovdje želi naglasiti? To što ljudi odvrću ljude da Isusu dovode djecu može se možda protumačiti općeprihvaćenom pretpostavkom da Isusa treba poistovjećivati s redovnim starješinama, kao i s osjećajem da njihov učitelj ima i važnijih briga nego da se zamara s djecom. Klement želi naglasiti kako Isus izokreće uobičajene vrijednosti i kao važne prihvaća one koje je društvo, čak i njegovi učenici, preziralo. Takvih je kraljevstvo nebesko, jest drugi način iskazivanja načela istinske veličine koju Klement želi naglasiti u tom dječjem duhu. Iako su djeca ona koje Isus prigrljuje zbog njih samih, Klement želi uputiti na širi naum, odnosno na sve one koje

⁶² *Isto*, str. 188.

⁶³ *Isto*.

⁶⁴ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 459.

⁶⁵ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 199.

prihvatanje djetinjeg položaja čini velikima na Isusovoj novoj vrijednosnoj ljestvici, na kojoj oni beznačajni i odbačeni zadobivaju novi značaj. Položiti ruke na nekoga obično je u evanđeljima vezano za ozdravljenje, ali ovdje to predstavlja čin poistovjećivanja i uvažavanja, a da se ne spominje prirodno osjećajan stav prema djeci.

Klement dalje iznosi u djelu citat iz Matejeva evanđelja u kojem želi utvrditi smisao onog djetinjeg duha koji je bitan za ulazak u kraljevstvo nebesko: „Ako se ne obratite i ne postanete kao ta djeca, nećete moći ući u kraljevstvo.“ (Mt 18,3) Isus tu nije slikovito govorio o preporođenju, nego nam povjerava nasljedovati dječju jednostavnost.⁶⁶ Isusov je odgovor svojstven njemu, slikovit i korjenit. Klement ovdje želi istaknuti djetinji duh i pokazati kako Gospodin izokreće ljestvicu ljudskih vrijednosti. U židovskome je društvu dijete bilo osoba bez značaja, podložnik autoritetu starijih i nije se uzimalo za ozbiljno osim kada se radilo o njegovu ispunjavanju odgovornosti. O djetetu je valjalo brinuti, a ne se na njega ugledati. Klement pak želi naglasiti jednu drugu dimenziju djeteta. Obratiti se i postati kao dijete korjenit je zaokret od mentaliteta vlastoljublja na prihvaćanje beznačajnosti. Ukoliko biti preobraćen kao prijevod glagola *strephomai* upućuje na stručno teologijsko značenje, onda on nije dobar, ali prikladno upozorava na korjenitu narav promjene koja se ima na umu. Smisao je, dakle, upravo u položaju djeteta, prije negoli u bilo kakvoj pretpostavljenoj značajki djeteta kao što je poniznost, nevinost.⁶⁷ Dijete predstavlja one najmanje. Jedno ovakvo dijete ne odnosi se, dakle, na djecu kao takvu, nego na one koji su, kao Isusovi sljedbenici, bili oni mladi ili odrasli, prihvatili djetinji položaj. Veličina je ovakve djece u njihovu odnosu prema Isusu kao odgojitelju. Klement tumači i redak u Matejevu evanđelju u kojemu se i proročki Duh uzima za djecu. Rečeno je: „Djeca, otkinuvši grančice s maslina ili palme, izišli su u susret Gospodinu i izvikivala govoreći: hosana Sinu Davidovu. Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje.“ (Mt 21, 8-9) Klement u daljnjem tekstu piše: „Meni se čini da Pismo prikrito donosi već kazano proroštvo da dijelom nemarnima uputi prijekor. Veli: 'Zar niste nikada čuli da ću hvalu priskrbiti iz usta dojenčadi iz onih koji sišu?' (Ps 8,3)“⁶⁸ Što to Klement želi progovoriti kroz citiranje ovog retka? Posvuda je ime Božje zapisano, svemir pjeva slavu njegova imena, ali to se najljepkije otkriva u ustima djece. Klement piše da je to proroštvo upućeno da dijelom nemarnima uputi prijekor. O kome to Klement govori? Objavu Božje slave ne shvaćaju svi. Ima neprijatelja, mrzitelja i zlotvora kojima ta objava Božje slave

⁶⁶ *Isto*, str. 200.

⁶⁷ Usp. R. T. FRANCE, *Matej, tumačenje Evanđelja po Mateju*, Dobra Vest, Novi Sad, 1987., str. 276.

⁶⁸ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovornost*, str. 200.

ne kazuje ništa. Oni unose jeziv nesklad u taj divni sklad svemira. Žele Bogu oteti čast i idolatrijski sebe postaviti na mjesto Boga, ali ih postiđuju glasovi djece i dojenčadi koja shvaćaju čudesna Božja djela i hvale ih. Ovdje je izražena temeljna istina ekonomije spasenja: Bog djeluje preko malenih, preko onih koji su djetinjeg duha, čista srca.⁶⁹ Gospodin učenike opet naziva dječicom, Klement citira Ivanovo evanđelje: „Još sam, dječice, malo s vama.“ (Iv 13,33) Može se zamijetiti kako su učenici ponovno predmet Isusove ljubavi. Budući da im mora najaviti za njih bolan rastanak, oslovljava ih s dječice (*teknia*). *Logos* je onaj koji ujedno iscjeljuje i savjetuje, odnosno obećava iscjeljenje strasti koje su u nama. Može ga se točno nazvati jednim imenom – Odgojitelj jer odgojitelj po sebi odgaja, a ne poučava. Doista mu je svrha da dušu učini boljom, a ne da je pouči.

Odgojitelj uvodi u razuman, a ne znanstven život. *Logos* je, dakako, onaj koji također poučava, ali ne sada. Ukoliko poučava, obznanjuje i razotkriva kroz pouke. Odgojitelj pak vodi brigu o djelovanju. Zato potiče na uspostavu ćudoređa. Još uvijek poziva na vršenje onoga što treba. Predaje nepovredive zapovijedi i pokazuje primjere onih koji su prethodno zašli na stranputicu. Po Aleksandrincu uloga *Logosa* je trostruka: poticaj na obraćenje, odgoj volje za ćudoređe i pouka razuma u svrhu spoznaje. Čini se da je Klement tu trodijelnu ulogu *Logosa* iznio u svoja tri osnovna djela. To su: *Poticajni govori za pogane*, *Odgojitelj i Stromati*. Bolesnima tijelom treba liječnik. Na isti način oboljelima dušom potrebit je odgojitelj da iscijeli strasti. Potom se ide učitelju da vodi putom.⁷⁰ Klement piše: „Odgojitelj dušu priprema da postane čista glede spoznaje te bude u mogućnosti primiti objavljenje *Logosa*. *Logos*, koji je u punini čovjekoljubiv uistinu, hiti da nas spasonosnim hodom privede savršenstvu. On se kod poučavanja služi usklađenim, učinkovitim i lijepim rasporedom: najprije obrati, zatim odgaja i napokon poučava.“⁷¹

Aleksandrinac piše o Djetetu koje odgaja te veli: „O velikoga li Boga, o savršenog li Djetešca: Sin u Ocu i Otac u Sinu. I kako da nije savršen odgoj onoga Djetešca, a proteže se na sve nas koji smo djeca i odgaja njegove mališane? Djetešce je prema nama raširilo ruke jer smo očevidno povjerovali.“⁷² Prethodno napisano pokazuje da nas Pismo ne naziva samo djecom nego da nas, koji slijedimo Krista, slikovito naziva malenima.

⁶⁹ Usp. E. OSBORN, *Clement of Alexandria*, str. 245.

⁷⁰ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 189.

⁷¹ *Isto*.

⁷² *Isto*, str. 212.

Također je prikazano da je savršen jedino Otac svega. U njemu je Sin, a u Sinu je Otac. Klement navodi posebne oznake govoreći o Isusu kao Odgojitelju. Isus sebe ponekad naziva pastirom i veli: „Ja sam dobri pastir“ (Iv 10,11) To je prema usporedbi s pastirima što vode ovce. Isus je odgojitelj koji vodi malene, djecu Božju. Pastir je pun skrbi za najsitnije. Oni koji su jednostavni slikovito se nazivaju malenima kao ovce. Klement navodi Isusove riječi da će svi postati jedno stado i da će biti jedan pastir (usp. Iv 5,32) Odgojitelj je, jasno, *Logos* koji nas sve vodi prema spasenju.⁷³

Logos je, posve očito, po Hošiji rekao o sebi: „Ja sam vaš odgojitelj“ (Hoš 5,2). Aleksandrinac donosi usporedbu Kristova odgoja sa kormilarom te veli: „Kormilar se ne suprotstavlja uvijek vjetrovima. Ponekad se ipak licem u lice odupire svim olujama. Jednako je i s odgojiteljem. Ne izlaže uvijek sitno dijete vihorima da se kao lađa razbije u životu koji je živinski i rasklašen. Samo kada ga dobri vjetar istine pogurne i opskrbi svom snagom uzme u ruke držalo djetetova kormila. To su njegove uši. Tako je dok dijete neoštećeno ne uvede u nebesku luku. Očinska i ljudska izobrazba brzo mine. Pouka koja je božanska stečevina ostaje zauvijek.“⁷⁴ Kada Klement piše o Isusu, naziva ga raznim imenima. Može se zamijetiti kako ga u jednom dijelu svog djela naziva: naš odgojitelj sveti Bog Isus. U Klementovim izvornim spisima čita se izričaj Θεός Ἰησους. U cijelome Novom zavjetu nigdje nije zapisano Θεός Ἰησους. Nije sigurno da se igdje prije Klementa pojavljuje u nekom teološkom djelu. Klement je kao nešto što se po sebi razumije napisao Θεός Ἰησους. Uskoro će arijevcu uporno i ustrajno tvrditi da Ἰησους nije Θεός. Sav će se pak napor Nicejskog sabora sastojati u tome da se u Vjeronanje uvrsti tvrdnja da je Isus iz Nazareta Θεός.

3. Kristovi načini odgoja

Klement u svom djelu navodi Isusa kao odgojitelja Abrahama kojega je najodgojiteljskije pripremio za vjernog sina rekavši: „I postani neporočan pa ću utvrditi svoj savez između sebe i tebe i tvoga potomstva.“ (Post 17,27) To zajedništvo čvrstoga prijateljstva. Očividno je da je *Logos* bio Jakovljevi odgojitelj. Jakovu veli: „Evo ja sam s tobom. Čuvam te na svakom putu kojim putuješ i vratit ću te u ovu zemlju. Neću te ostaviti dok ne izvršim što sam ti kazao.“ (Post 28,15) „Jakov bi ostavljen sam i s njime se do zore borio čovjek“ (Post 32,25), odgojitelj. *Logos* je bio čovjek koji se borio, naprezao, uvježbavao i pomazao atletu Jakova protiv Zloga. Budući da je *Logos* u isto

⁷³ Usp. E. OSBORN, *Clement of Alexandria*, str. 245.

⁷⁴ *Isto*, str. 38.

vrijeme Jakovljevi učitelj i odgojitelj ljudskog roda, veli: „Upita ga i kaza mu: objavi mi kako ti je ime. I reče: radi čega pitaš za ime moje“ (Post 32,30) *Logos* je novo ime čuvao za novi, mladi narod. Upravo je taj Bog, *Logos*, Odgojitelj. Opet je kasnije rekao Jakovu: „Ne boj se sići u Egipat“ (Post 46,3) „Pogledaj kako Odgojitelj slijedi pravednika, kako poučava atletu upućujući ga kako će udariti protivnika. Baš taj Odgojitelj Mojsija uči odgajati.“⁷⁵

Klement navodi i Mojsijev nagovještaj u kojem Mojsije veli: „Bog će podići od vaše braće proroka poput mene.“ (Pnz 18,15) To je Nunov sin Isus. On naviješta Isusa, Sina Božjega. Isusovo ime, najavljeno u Zakonu, bijaše Gospodinova sjena. Mojsije govori narodu: „Njega ćete slušati. Čak se Mojsije prijeti čovjeku koji ne bude slušao“ (Pnz 18,19) toga proroka. Klement veli: „Tako nam on proriče ime spasonosnog Odgojitelja. Proroštvo mu zato dodjeljuje šibu. To je šiba koja odgaja, vlada i zapovijeda. *Logos* je taj koji liječi poticanjem ali ako ne uspije, iscijelit će ih prijetnja. One koje ni prijetnja ne ozdravlja, ozdravit će šiba. One pak koje ne iscijeli ni šiba, njih guta oganj.“⁷⁶ Knjiga proroka Izaije govori: „Iz Jišajeva će korijena izaći šiba.“ (Iz 11,11) Promotri Odgojiteljevu skrb, mudrost i moć. Kaže: „On ne sudi po glasu niti po brbljanju pobija nego siromahu sud sudi i grešnicima će zemlje pokazati krivnju.“ (Iz 11,3-4) I po Davidu veli: „Gospodin me je odgajajući odgojio i nije me predao smrti.“ (Ps 117,18) To što Gospodin odgaja i obrazuje oslobođenje je od smrti. Preko istoga proroka kaže: „Past ćeš ih gvozdеном šibom.“ (Ps 2,9)

Apostol, ganut, u Poslanici Korinćanima veli: „Što želite? Hoću li k vama doći sa šibom ili s ljubavlju i duhom blagosti?“ (1 Kor 4,21) Po drugom proroku govori: „Gospodin će sa Siona poslati šibu moći.“ (Ps 109,2) Netko drugi o toj odgojiteljskoj šibi reče: „Tvoja šiba i tvoj štap dozvaše me.“ (Ps 22,4) Može se zaključiti kako je to Odgojiteljeva snaga. Ona se poštuje, ona poziva, ona spašava.⁷⁷ Krist, naš božanski *Logos*, odgojitelj je čovječanstva. On nastoji služeći se svom snagom i vještinom mudrosti spasiti malene. *Logos* je taj koji opominje, kažnjava, predbacuje, prekora, prijeti, liječi, obećava i udjeljuje milost.

Gospodin se odnosi prema nama kao i mi prema svojoj djeci. Mudrost poučava: „Imaš li djece? Odgoji ih i savijaj od njihove mladosti. Imaš li kćeri? Pazi na njihovo tijelo i ne pokazuj im nasmijano lice.“ (Sir 7,23-24) Ipak jako i nadasve ljubimo svoju djecu, sinove

⁷⁵ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovitelj*, str. 244.-245.

⁷⁶ *Isto*, str. 248.

⁷⁷ Usp. *isto*.

i kćeri.⁷⁸ Odgojitelj također posvuda upliće strah jer strah je Gospodnji početak shvaćanja (usp. Izr 1,7). Klement navodi i opominjanje kao brižljivi prijekor, jer sazdaje um: „Takav je Odgojitelj kada u evanđelju opominje. On veli: 'Koliko sam puta htio skupiti vašu djecu kao što kvočka skuplja piliće pod svoja krila, ali niste htjeli' (usp. Mt 23,37)“⁷⁹ Ovdje Odgojitelj pokazuje svoju brižljivost i ljubav prema djeci Božjoj koju okuplja pod svoja krila, želeći ih zaštititi.⁸⁰ U samom djelu Klement navodi još neke načine odgoja kao što su kažnjavanje, dovođenje pameti, osuđivanje, ruženje optužba, tugovanje, ruganje, osuda i sl. koje se ovdje neće detaljnije obraditi.

⁷⁸ *Isto*, str. 261.

⁷⁹ *Isto*, str. 262.

⁸⁰ *Isto*.

IV. Biti djetetom Božjim

U ovom poglavlju bit će riječi o tome kako biti djetetom Božjim. Poglavlje dotiče temu pozvanosti na svetost djece Božje u kojem je Isusov djetinji duh onaj koji poziva djecu na obraćenje. Citirajući Klementa i njegova tumačenja, približit ćemo slike Svetoga pisma koje Klement navodi u svom djelu želeći nas pozvati na svetost i obraćenje. Uvjet za to je postati dijete, o čemu ćemo progovoriti u ovom poglavlju. Progovorit ćemo i o poslušnosti, slobodi djece Božje i djetinjoj pobožnosti. Poglavlje približava što je hrana djece Božje donoseći predivne slike u kojima *Logos* hrani djecu, govoreći o duhovnoj hrani. Na kraju poglavlja dotaknut ćemo temu ponašanja djece Božje gdje Klement piše o raznim neumjerenostima i grijesima, te daje upute kako se treba ponašati u određenim situacijama.

1. Djeca Božja u Kristu

Klement u svome spisu čitatelje najčešće i najrađe naziva djecom. To čini svjesno i namjerno. Klement drži da su ljudi bez obzira na dob uvijek kao djeca u školi Boga *Logosa*. On im je jedini istinski i pravi odgojitelj i učitelj. Ovdje je bitna istina kršćanske vjere, a to je istina o Bogu, našem Ocu, čija smo djeca. Djeca smo po Isusu Kristu, njegovu Prvorođencu. Kršćanski je odgoj nasljedovanje Krista i dozrijevanje u njegovoj punini. (usp. Ef 4,13) Po Isusu Kristu, Sinu Božjemu, i mi smo djeca Božja (sinovi u Sinu). Kao djeca Oca i braća Sina, posvećeni Duhom Svetim, odgajamo se za kraljevstvo Božje.⁸¹ Klement u svom djelu navodi citat iz Matejeva evanđelja: „Nitko ne pozna Sina doli Otac, baš kao što, nitko ne pozna Oca doli Sin.“ (Mt 11,27) Možemo zaključiti kako samo vidljivi Sin čini nevidljivoga Oca vidljivim. „Tko je vidio mene vidio je i Oca.“ (Iv 14,9) Otac i Sin poznaju se na jedinstven način. Nikada nigdje nije bilo savršenije prisnosti, a neće je ni biti. Sin je ovdje istovjetan s Ocem, Isus otkriva tko Bog Otac jest u odnosu na nas. Po Isusu Kristu smo i mi djeca Božja – djeca Božja u Kristu. Krist kao naravni Sin Božji jest mjerilo u našem životu. Svetost djece Božje se ne sastoji najviše u izvanjskom nasljedovanju Isusa, nego u oblikovanju našeg najdubljeg bića po uzoru na Kristovo.⁸²

Klement u svom djelu donosi poticaj svetoga Pavla Kološanima: Doista su maleni djeca Božja koja odložiše staroga čovjeka i svukoše haljinu zloće, a zaodjenuli su

⁸¹ Usp. M. STEINER, Milost u odgojnom procesu, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 48(1993.)6, str. 619.-627.

⁸² Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 272.

Kristovu besmrtnost. Postavši novi, sveti narod, iznova rođeni, treba da čovjeka čuvamo bez ljage te budemo maleni, Božja djeca, čisti od nečistoća i zloće. (usp. Kol 3,9-10) Što ovim retkom želi reći Klement? Kada govori o zaodijevanju Krista, ne poziva nas na presvlačenje odjeće, nego nas poziva na poistovjećivanje s Kristom, da dopustimo milosti da nas prožme. Odjenuti Krista, biti u Kristu, biti djeca Božja, nameće nam viđenje svijeta i drugih Isusovim očima. Trebamo promatrati s razumijevanjem velikodušno i milosrdno. Trebamo slušati Kristovim ušima, upućivati drugima riječi mira, riječi koje nipošto ne vrijeđaju nego iscjeljuju. Biti djeca Božja u Kristu znači biti poput njega, slušati poput njega, ljubiti čistim srcem. Tek tada, kada smo u Kristu možemo začuti riječi Oca koje su upućene i nama. Klement nam donosi kako je očevito glede našega Odgojitelja da je jedan, jedini istiniti, dobri, pravedni, Sin, po Očevoj slici i sličnosti, Isus, Božji *Logos*. Njemu nas je predao Bog kao što nježni otac izručuje djecu pravome odgojitelju. Izriječno nama zapovijeda: „Ovo je moj ljubljani Sin, njega slušajte.“ (Mt 17,5) Poslušnošću Kristu i dopuštajući da nas on odgaja postajemo djeca Božja u njemu, djeca Božja u Kristu.⁸³ Biti djeca Božja u Kristu obuhvaća kod Klementa određene oznake koje smo pojedinačno obradili:

Nejakost – veli Klement kako je nejakom dijete blago i da je zato nadasve nježno, mekano, jednostavno, ne licemjerno, pravedno i ispravno u mišljenju. Navedeno je kao temelj jednostavnosti i istine. Aleksandrinac kako i običava navodi Sveto Pismo, proroka Izaiju koji kaže: „Na koga ću pogledati ako li ne na čovjeka blaga i smirena?“ (Iz 66,2) Govor je djevica ovakav: jednostavan i iskren. Zato se obično djevica naziva nježnom djevojkom, a dječak bezazlenim.

Bezazlenost – Klement govoreći o bezazlenosti kaže kako smo mi bezazleni, govoreći o nama kao djeci. Jednostavni glede posluha i laki prema dobroti. Bez žuči smo i nepomiješani sa zloćom i tvrdokornošću. Govoreći o drevnom pokoljenju, misleći na drevni židovski narod govori kako su bili tvrdokorni i kamena srca. Mi smo pak kao zbor malenih, novi narod, nježan kao dijete.

Nevinost – apostol u Poslanici Rimljanima javno ispovijeda da se veseli nad srcima nevinih. Tu u neku ruku pruža stanovitu odrednicu malenih kada kaže: „Hoću da vi budete mudri u dobru, a nevini s obzirom na zlo.“ (Rim 16,19)

Malenost – ako nas oni koji nasrću na djetinjstvo nazivaju nerazumnima, pogledajte kako hule na Gospodina. Oni koji su se utekli Bogu uzimaju za nepametne.

⁸³ Usp. E. OSBORN, *Clement of Alexandria*, str. 247.

Klement veli, ako oni malene poimaju u smislu jednostavnosti, to je kudikamo bolje, veselimo se nazivu. Maleni su novi duhovi.

Novost i mladost – Aleksandrinac donosi kako su mladi u suprotnosti za razliku od ostarjeloga naroda novi narod jer su naučili nova dobra. Nama pripada prednost mlade dobi. To je mladost što ne stari. U njoj smo uvijek u cvatu u odnosu na spoznaju. Uvijek smo mladi, uvijek blagi i uvijek novi. Treba da su novi oni koji su stekli udio na novome *Logosu*.

Neuništivost – onaj tko je dobio dio na vječnosti, obično se upriličuje neraspadljivome. Zato je naziv djetinje dobi za nas proljeće cijeloga života jer istina u nama ne stari i jer se istinom natapa naš način života.

Blagost, ovisnost i obdarenost – sve što je slabašno i blago te mu zbog slabosti treba pomoć, ljupko je i milo, ugodno. Bog takvima ne uskraćuje pomoć. Budući da ih je Duhom ponovno rodio za posinovljenje zna da su blagi. Samo njih ljubi, pomaže, za njih se bori i zato ih naziva djetecom.⁸⁴ Dijete je biće ovisnosti i obdarenosti. Ono je svjesno da sve što ima dolazi od drugoga, zapravo da više pripada drugomu nego sebi. Dijete se takoreći definira drugim, tj. svojim roditeljima. Ono se ne može zamisliti bez drugoga, i to ne samo fizički nego pod svakim vidom. Dijete ne doživljava ovisnost kao prijetnju, nego kao radost, kao radost zajedništva. Upravo zato Dijete voli posjete, veseli se ovisnosti i zajedništvu, u kojemu može primati drugoga kao dar i njegove darove. Mogli bismo reći da dijete još nije sumnjičavo spram darova poput odraslih, koji u svakomu daru vide opasnost podložnosti te više ne znaju za obdarenost. Ili pak, odrasli primaju dar, ali ne u radosti zbog darivatelja, zbog njegove prisutnosti važnosti, nego zbog svojih vlastitih interesa. Stoga dijete podučava odrasle da ne zaborave primati, da ne zaborave da su oni također primalačka bića.⁸⁵

Igra, smijeh i veselje – Klement progovara i o ovim oznaka djece Božje te veli: „O smijehu pripomognut ustrajnošću! O kralju nadziratelju! Duh se djece u Kristu veseli jer žive u ustrajnosti i to je božanska igra.“⁸⁶ Kada govorimo o djetetu onda je ono i biće igre. Igra može nastati tamo gdje je čovjek oslobođen od svrhovitosti. Igra nema svrhe izvan same sebe, ona je svrhovita u sebi samoj. Igra je na taj način izričaj čovjekove slobode jer je sloboda upravo djelatnost koja je svrhovita samoj sebi. Tako shvaćena igra prema Tomi Akvinskom jest odmor i spokoj duše (*recreatio et quies animae*), a time i

⁸⁴ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 209.

⁸⁵ I. RAGUŽ, *Kršćanska vjera i djetinji duh*, str. 287.-301.

⁸⁶ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 209.

tijela. Naime, ono što odmara dušu, jest užitak, a igra stvara upravo užitak po kojoj se čovjek odmara. Dijete je igrajuće biće *par excellence* jer zna da se stvarnost i ljude, a ni, što je najbitnije, sebe samoga ne da i ne smije reducirati na krute okvire interesa. Dijete želi da kod pronalaska nastane onaj snažan prasak radosti zbog ponovnoga susreta. Djetinji prasak radosti pokazuje da je dijete biće smijeha i humora. Dječji smijeh nije usiljeni smijeh ili, još gore, nekakvo ravnodušno smješkanje. Dijete kada se smije, smije se od srca, odnosno smijeh dolazi iz dubine njegova bića, bića koje se raduje većemu od sebe, koje se raduje postojanju drugoga.⁸⁷ Klement govori o Kristu koji odozgo nadzire naš smijeh, proviruje, kako kaže Pismo – kroz prozor, kasnije Klement kaže kako je taj prozor zapravo Isusovo tijelo. On nadgleda zahvaljivanje, blagoslov, veselje, radost kao i postojanost koja je na djelu. Krist promatra skup svega toga, svoju Crkvu. On samo pokazuje svoje lice što nedostaje Crkvi koja je uzvišena kraljevskom glavom. Klement nadalje govori kako je Izak Gospodinova slika. Kao sin je dijete. Bio je Abrahamov sin kao Krist Božji. Izak je bio žrtva kao Gospodin. Ipak kao Gospodin nije bio prinesen. Izak je samo nosio drvlje za obrednu žrtvu kao i Gospodin drvo. Zato je Izak dijete Božje u Kristu. Klement veli kako Izaka također svodi na dijete. Izak znači smijeh⁸⁸ Njega je promatrao brižljivi kralj kako se igra s Rebekom, svojom ženom i pomoćnicom.⁸⁹

Klement nam dalje navodi Lukino evanđelje gdje Isus razveselivši se u duhu govori: „Blagoslivljam te Oče, Bože neba i zemlje jer si to sakrio od mudrih i umnih i to si otkrio malenima.“ (Lk 10,21) Odgojitelj i Učitelj naziva malenima nas koji smo za spasenje pripravniji od mudrih u svijetu koji se zaludjuju jer sami sebe smatraju pametnima. Isus razveseljen i posve uzradovan, kao tepajući s malenima izjavljuje: „Da, Oče, jer to bijaše pred tobom užitak.“ (Lk 10,21) S toga razloga ono što je bilo sakriveno od mudrih i umnih u sadašnjem vijeku, bi očitovano malenima.⁹⁰ Malo kasnije, okrenuvši se učenicima Isus govori: „Blago očima koje vide što vi vidite, ali ne vidješe.“ (Lk 10,23) Što nam Klement ovim riječima Svetog pisma želi poručiti? „Stvari koje vi vidite“ – duboka tajna se krije u tim riječima. Krist još nikomu nije bio izričito rekao da je Sin Božji. Ne bi ga mogli shvatiti. Ipak, najdublja tajna i njegov pravi identitet ostao je i dalje u ovome: On je Očev Sin, s njim jedno po naravi, tj. od istoga Duha, Bog od Boga. Trebalo je da barem njegovi najbliži i najintimniji počnu s uvjerenjem o njegovu

⁸⁷ Usp. I. RAGUŽ, Kršćanska vjera i djetinji duh, str. 287.-301.

⁸⁸ O Izaku je obilan i čest govor u Starome zavjetu, ali ga nije prešutio ni Novi zavjet: usp. Rim 9,7 i Heb 11, 17-20.

⁸⁹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 209.

⁹⁰ *Isto*, str. 221.

božanskom sinovstvu jer baš to će jednoga dana morati biti srž njihova propovijedanja svijetu. I zato je tog časa Isus počeo razgovarati s Ocem u njihovoj nazočnosti. Po tonu i načinu kojim razgovara s Bogom oni će moći proniknuti da među njima dvojicom zaista postoji poseban, neponovljivi i vječni odnos, intimnost i zajedništvo kakvo nijedan čovjek nikada neće moći ni zamisliti. Obraća se Bogu nazivajući ga u svom jeziku s “Abba”, tj. Oče. Taj Krist objavljuje se nama malenima, postaje jedno s nama i tako mi postajemo njegovi, djeca Božja u Kristu. Možemo se zapitati komu to Otac uistinu objavljuje svoga Sina? Jednog je dana Isus rekao: „Nitko ne može doći k meni, ako ga ne privuče Otac moj.“ (Iv 6,44) A koga to Otac privlači? Ne privlači mudre i umne, nego malene. Ali to mogu shvatiti samo maleni, ponizni, poslušni.⁹¹ Stoga će se u idućem naslovu obraditi tema djece Božje pozvane na svetost, govorit će se o poslušnosti, slobodi i djetinjoj pobožnosti.

2. O svetosti djece Božje

Isusov djetinji duh i poziv da njegovi vjernici postanu djeca jest zahtjev za obraćenje. Dakle, biti dijete za Isusa Krista nije nešto samorazumljivo, nego nešto što zahtijeva obraćenje, preokret uobičajenoga načina življenja. Budući da je kršćanska vjera nasljedovanje Isusa Krista tada ona mora biti i nasljedovanje djetinjeg duha.⁹²

Klement uobičajeno citira Sveto Pismo pozivajući djecu Božju na svetost. Pišući o djeci kojoj pripada kraljevstvo nebesko, Klement poziva na obraćenje i da postanemo kao djeca: „Ako se ne obratite i ne postanete kao ta djeca, nećete moći unići u nebesko kraljevstvo.“ (Mt 18,3) Isus nije tu slikovito govorio o preporođenju nego nam je povjerio slijediti dječju jednostavnost.⁹³ Klement nadalje piše kako Mojsije naređuje da se za grijeh prinesu dva mlada goluba ili par grlica (usp. Lev 5,11). Time naznačuje da Bog prihvaća negrešnost i nedužnost onih koji su nježni i odsutnost zlopamćenja kod djece. Isto tako pokazuje da je strašljivost golubica slika za opreznost u odnosu na grijeh što poziva djecu Božju na svetost.⁹⁴

„Isus se nije, kako se nekima činilo, služio nazivom djeca kao s dobi onih koji su nerazumni. Rekao je: „Ako se ne obratite i ne postanete kao ta mala djeca, nećete unići u

⁹¹ Isto, str. 221

⁹² Usp. I. RAGUŽ, Kršćanska vjera i djetinji duh, str. 287.-301.

⁹³ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 199.

⁹⁴ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 460.

kraljevstvo Božje“ (Mt 18,3).⁹⁵ Klement nam ovdje želi približiti poziv na svetost. Uvjet ulaska u kraljevstvo Božje jest postati dijete. Otac nebeski ne želi propast nijednog od malenih. Može se uočiti kako su ovdje dva uvjeta koje donosi Klement sa citiranjem Matejevog evanđelja, prvi uvjet je obraćenje, a drugi da postanemo kao dijete. Za obraćenje Klement koristi glagol στρέφω, razumljivijim nam postaje ako ga uzmemo s glagolom ταπεινῶω, poniziti. Obratiti se znači poniziti se kao dijete. Onaj tko se sam ponizuje kao dijete, poput je djeteta koje je Isus stavio u sredinu i najveći je u kraljevstvu nebeskom onaj koji pretpostavlja samoponiženje. Zato je drugi uvjet postajanje djetetom. Božji poziv na svetost u sebi uključuje dimenziju djetinjeg duha. Uvjet ulaska u budućnosti vršenje je volje nebeskoga Oca, obraćenje, biti kao dijete.⁹⁶ Dijete upravo pokazuje početak života, ono je tek na početku, ima mogućnosti razviti se i odrasti u skladu s voljom Božjom. I opet, ako se promatramo u tom obraćenju da bismo postali kao djeca, moramo se osvrnuti na dijete Isusa. Bitan je odnos prema Bogu. U tom se vidi uvijek stav djeteta kakav je i stav djeteta Isusa prema svom nebeskom Ocu. Treba učiti od Isusa biti dijete Božje. Treba učiti od Isusa vršiti volju Božju. Bog nas je obdario posvetnom milošću koja nas preobražava u drugoga Krista, uistinu u Krista samoga.

Borba za svetost ni na koji način se ne razlikuje od pune težnje životu božanskog posinjenja, da svakoga dana budemo sve bolja Božja djeca. Bog zove svakoga od nas ponaosob da težimo svetosti usred vladajućih okolnosti.⁹⁷ Aleksandrinac u pozivu na svetost uključuje i svetu mudrost. Djeca Božja se više ne valjaju kao dječica po zemlji niti kao prije poput zmije gmižu po zemlji. Ne vijugamo cijelim tijelom prema nerazumnim željama, nego smo mišlju usmjereni prema gore. Odrekli smo se svijeta i grijeha. Sitnom nogom dotičemo zemlju koliko se čini da smo u svijetu. Hitro hrlimo za svetom mudrošću koja se pričinja ludošću onima koji su se istrošili u zloći. Ovdje Klement govori o nama kao djeci koja su na prstima usmjerena prema svome Ocu, rekao bih propeta. Riječima, hitro hrlimo, Klement želi reći kako hitimo za svetošću. „Mi se više ne valjamo kao dječica po zemlji niti kao prije poput zmija gmižemo po zemlji. Ne vijugamo cijelim tijelom prema nerazumnim željama.“⁹⁸

⁹⁵ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 204.

⁹⁶ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 461.

⁹⁷ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 204. / Usp. M. CIFRAK, Nova pravednost ili pravednost u obilju više (Mt 5,20), u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008)1, str. 109.-125.

⁹⁸ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 204.

Blaženi Pavao kojeg citira Klement u prvome pismu Korinćanima piše: „Braćo, ne budite dječica u razmišljanjima već se djetinje vladajte prema zloći. U mislima pak budite savršeni.“ (1 Kor 14,20) Klement pojašnjava: „Doista maleni su djeca Božja koja odložiše staroga čovjeka⁹⁹ i svukoše haljinu zloće, a zaodjenuli su Kristovu besmrtnost. Postavši novi, sveti narod, iznova rođeni treba da čovjeka čuvamo bez ljage te budemo maleni i kao Božje čedo čisti od nečistoća i zloće.“¹⁰⁰ Ovdje Klement poziva na svetost, čuvajući malenost i čistoću djece Božje, čuvajući se od ljage grijeha.¹⁰¹ Što ovo uključuje? Ljubiti Boga i dopustiti da nas on ljubi. Drugim riječima, sviđati se Bogu znači vršiti njegovu volju u svemu. Odgojitelj govori: „Boj se Gospodina Boga.“ (Pnz 6,2) Ali nas potiče: „Ljubit ćeš Gospodina Boga svoga.“ (Mt 22,37) Radi toga nam naređuje: „Odustanite od svojih djela – drevnih grijeha – i učite činiti dobro. Otkloni se od zla i čini dobro. Ljubio si pravednost, mrzio bezakonje.“ (Iz 1,16-17) To je moj novi savez uklesan u staro slovo. Klement ovdje napominje kako se trebamo bojati i ljubiti. Poziv je ovo na svetost čuvajući se oda zla i činiti dobro.¹⁰²

Klement u svom djelu *Logosa* naziva raznim imenima, među njima i vojskovođom, te veli: „Tako je i s ovim našim velikim vojskovođom, vođom svega, *Logosom*. On one koji se protive njegovu zakonu oslobođenjem od ropstva zablude i sužanjstva pod protivnikom opominje da obustave strasti duše. Mirno ih vodi svetoj slozi kršćanskog života.“¹⁰³ Aleksandrinac nam navodi razne načine na koje Odgojitelj poziva djecu na svetost, imamo tu prijekore, pohvale, ukore. Svim tim načinima Gospodin želi svoju djecu privući svetosti. Opominjanje je brižljivi prijekor jer sazda je um. Odgojitelj u evanđelju opominje: „Koliko sam puta htio skupiti vašu djecu kao što kvočka skuplja svoje piliće pod svoja krila, ali niste htjeli.“ (Mt 23,37) I Pismo opominje govoreći: „Bludili su s drvetom i stijenom i kadili Balu.“ (Jer 3,9) Što nam to Klement želi poručiti ovim citatom? Može se zaključiti da prema onome što je zapisao Matej u svom evanđelju da se Isus ražalostio nad nevjerom Jeruzalemaca i nad činjenicom da nisu prihvatili njegovu Radosnu vijest o Bogu Ocu koji je Ljubav. Odgojitelj se ne zaustavlja pred čovjekovim okorjelim srcem, nego mu nudi mogućnost povratka, poziv je to na svetost. Želi ga

⁹⁹ Izričaj stari čovjek potječe od apostola Pavla. Pavao njime označuje čovjeka koji još nije pristupio krštenju. Kršteni krsnim otajstvom postaje novi čovjek i novo stvorenje. Po krsnoj je milosti posinovljeni opravdan pred Bogom.

¹⁰⁰ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 205.

¹⁰¹ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 469.

¹⁰² Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 246.-247.

¹⁰³ *Isto*, str. 262.

očuvati u dobru i spasiti ga od zla. Bog je čovjeku poslao svoga Sina da ga pouči riječju i primjerom te da sve ljude okupi kao što kvočka okuplja piliće pod krila. Odgojitelj se uspoređuje s kvočkom. Bog se uspoređuje s kvočkom. Mi smo njegovi pilići, njegova djeca. Za nas je bitna ta usporedba nas s pilićima. Bog u svojoj ljubavi spušta se prema nama kao kvočka prema svojim pilićima. Kvočka, ležeći na jajima, ne samo da stvara život, nego ga sobom i brani. Štiti jaja od svake moguće opasnosti. Kada nastane život, kada pilići izađu iz svojih ljuski, kvočka nastavlja istom ljubavlju brinuti se za piliće.¹⁰⁴

Bog se tijekom povijesti spasenja prepoznaje ne samo kao Životvorac, nego i kao Branitelj. On kao Branitelj nas spašava. Poziva nas da se sklonimo pod njegova krila dok pogibao ne mine. Bog kao kvočka okuplja i čuva svoje piliće, nas djecu svoju. (usp. Ps 57,2)¹⁰⁵ Kao što smo već rekli Gospodin nas poziva na svetost različitim načinima. Odgojitelj zato izjavljuje po Salamonu: „Udari sina šibom, ali njegovu dušu izbavi od smrti.“ (Izr 23,14) I opet kaže: „Ne odustani odgajati dijete. Popravi ga šibom i neće umrijeti.“ (Izr 23,13) To su prijekor i ukor, udarci po duši. Oni krote grijehe i udaljuju smrt. Upravo tim udarcima Odgojitelj privodi razumnosti svoju djecu koja su se odala raskalašenosti. Govoreći o potrebi za Spasiteljem Klement govori kako nam je potreban vođa jer smo zalutali, prosvjetitelj jer smo slijepi, izvor vode žive jer smo žedni. Odgojitelj svojim postupcima poziva na svetost kako bi djecu privio k sebi i dao im žive vode.¹⁰⁶

3. Poslušnost, sloboda i pobožnost djece Božje

Klement na više mjesta govori o poslušnosti djece Božje prema *Logosu* te veli: „Veoma prijazno prigrlivši tu plemenitu poslušnost, sebe predajmo Gospodinu. Privežimo najčvršće uže vjere u njega držeći da je ista krepost za muškarca i ženu.“¹⁰⁷ „Vojskovođa ravna četom vodeći brigu o spasenju plaćenika. Kormilar upravlja lađom želeći spasiti one koji su na lađi. Tako i Odgojitelj iz skrbi prema nama djecu vodi spasonosnom obliku života. Sve što razborito molimo u Boga da nam se dogodi, to ćemo postići ako smo poslušni Odgojitelju.“¹⁰⁸ Klement želi reći kako kreposnom poslušnošću nasljedujemo Krista. Da izvrši Očevu volju, Krist je osnovao nebesko kraljevstvo na

¹⁰⁴ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 460.

¹⁰⁵ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 262.

¹⁰⁶ *Isto*, str. 267.-268.

¹⁰⁷ *Isto*, str. 197.

¹⁰⁸ *Isto*, str. 239.

zemlji i otkrio nam je njegov misterij i svojom poslušnošću izvršio otkupljenje. Sv. Pavao naglašava Isusovu ljubav prema ovoj kreposti: „On, trajni lik Božji, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu.“ (Fil 2,8) Najviši izraz njegove ljubavi prema Očevu naumu spasenja bio je poslušno umrijeti jednim od najstrašnijih načina umiranja. Samo je ljubav navela Krista na poslušnost. U njoj se nalazi ključ dragovoljne poslušnosti djece Božje. Isusova poslušnost, nije se sastojala u podlaganju Očevoj volji, nego prije svega u odabiru poslušnosti. Njegova aktivna poslušnost prisvojila je kao svoje vlastite Očeve naume i sredstva za postizanje spasenja nas ljudi.¹⁰⁹ Mi smo bezazleni: jednostavni glede posluha i laki prema dobroti. Bez žuči smo i nepomiješani sa zloćom i tvrdokornošću. Drevno je pokoljenje bilo tvrdokorno i kamena srca.¹¹⁰ Mi smo pak kao zbor malenih novi narod, nježan kao dijete. Klement ovdje govori o jednostavnosti poslušnosti djece. Nadalje kod Klementa možemo zamijetiti kako se poslušnost djece Božje odnosi na Odgojitelja – Isusa Krista – Sina Božjega. „Radi toga jedini je *Logos* u mogućnosti oprostiti opaćine. Za našega Odgojitelja postavio ga je Otac svega. Jedini je sposoban razlučiti posluh od neposlušnosti. Kada prijeti očevidno je da ne želi učiniti nikakvo zlo niti izvršiti čime prijeti. Uspostavivši strah prekinuo je tijek prema grijesima, pokazao je svoje čovjekoljublje. Još oklijevajući jasno izriče što će ljudi trpjeti ako ustraju kao grešnici. Nije kao zmija koja držeći se pričvršćeno odmah ugrize.“¹¹¹ Njegova je dobrota koju otajstveno naznačuje Isusov jota prava i prirodna. Ona je prema onima koji su iz posluha povjerovali nepromjenjiva i čvrsta. Gospodin kaže: “Budući da sam pozvao i ne poslušaste nego moje savjete učiniste bezvrijednima i ne prihvatiste moje prijekore.” (Izr 1,24-25)¹¹² „Bolesnici se srde na liječnika koji ništa ne savjetuje za zdravlje. Kako da ne iskažemo najveću zahvalu božanskome Odgojitelju? On ne šuti. Ne zanemaruje neposluhe što vode u propast. On ih, naprotiv, pobija i sprječava sile koje vode neposluhu te upućuje u potrebne savjete glede ispravnoga načina života. Prema njemu, dakle, treba iskazivati najvišu zahvalnost.“¹¹³ Mudrost kaže: „Blažen je čovjek koji me posluša i vijek koji čuva moje putove bdijući na mojim vratima svaki dan, promatrajući stajališta mojih ulaznih vrata.“ (Izr 8,34)¹¹⁴

¹⁰⁹ Usp. F. FERNANDEZ i P. BETETA, *Djeca Božja*, str. 119.

¹¹⁰ Ta se napomena i prijekor odnose na drevni židovski narod.

¹¹¹ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 252.

¹¹² Usp. *isto*, str. 268.

¹¹³ *Isto*, str. 281.

¹¹⁴ *Isto*, str. 359.

Duh Sveti nas čini djecom Božjom, djecom Boga Oca u Sinu. Štoviše, Tješitelj nas poučava ovoj stvarnosti. Prepoznamo Isusa kao Sina Božjega. Poistovjećujemo se s njim i prepoznam se kao takvi – kao djeca, a ne kao stranci. Tješitelj potvrđuje ono što nam je Krist navijestio – da smo djeca Božja: Ta ne primiste duh robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva u kojem kličemo: „*Abba!* Oče!“ (Rim 8,15) Darom pobožnosti Duh Sveti iznova potvrđuje u nama ovo radosno uvjerenje. Ovim darom postižemo nadnaravnu bliskost s Bogom. Obraćamo mu se kao djeca. A on se odnosi prema nama poput dobrog roditelja – iako i više od toga. Obećanje je ispunjeno, koje i Klement navodi na više mjesta u djelu: „Dojenčad ću njegovu na rukama nositi i milovati na koljenima“ (Iz 66,12) Dar pobožnosti potiče naš odnos prema Bogu u duhu ljubavi dobra djeteta, ali i odnos prema drugim ljudima kao prema braći i sestrama iz iste obitelji. I mi se moramo ponašati poput mališana koji s ljubavlju pruža ruke prema svom roditelju.¹¹⁵ Klement donosi razliku između dragovoljne, slobodne pobožnosti i prisilne pobožnosti te smatra kako je ona posvemašnja i važna. Veli: „On je milosrdan. Iscijeliti će njihove grijeha i neće ih uništiti. Trajno otklanja svoj gnjev i ne zapaljuje svu svoju srdžbu.“ (Ps 77,38) Vidi kako se naznačuje Odgojiteljeva pravednost s obzirom na kažnjavanje, ali i Božja dobrota s obzirom na samilost.¹¹⁶ Nadalje Klement govori i o pobožnim ispravnim činima, te veli: „Pobožni ispravni čin izvršava dužnost po djelima. Stoga je prirodno da se dužnosti odnose na izvršavanja, a ne na riječi. Postoji i kršćansko izvršavanje. To je djelovanje koje razumna duša uz odgojen sud i sa željom za istinom izvodi posredstvom tijela koje joj je srodno i s njome suborac.“¹¹⁷ Klement govori i o molitvi pred spavanje i kaže: „Pobožno je da prije nego se usne zahvale Bogu na njegovoj milosti i čovjekoljublju jer smo od toga imali korist. Mi tako i u san idemo u Bogu. Pismo kaže: I pohvalu mu iskažite kroz pjesme usana jer se po njegovoj naredbi događa sve što mu se sviđa. (usp. Sir 39, 15-18)“¹¹⁸ Aleksandrinac potiče da se hranimo riječima vjere i da se vježbamo u pobožnosti. „Tjelesno je vježbanja malo čemu korisno dok je pobožnost svemu od koristi. Posjeduje obećanje sadašnjega i budućega života“ (usp. 1Tim 4, 6-8).“ Stari zavjet govori o daru na mnoge načine: veličanje i prosidba, klanjanje u duhu pred beskrajnim božanskim veličanstvom, intimno i jednostavno povjerenje našem nebeskom Ocu svojih radosti, strahova i nada. Osobito u psalmima nalazimo sve osjećaje duše koja

¹¹⁵ Usp. F. FERNANDEZ i P. BETETA, *Djeca Božja*, KS, str. 75.

¹¹⁶ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 269.

¹¹⁷ *Isto*, str. 283.

¹¹⁸ *Isto*, str. 327.

se uzda u Boga. Klement nam govori da je psalam skladna i razborita pohvala. Apostol je psalam nazvao duhovnom pjesmom (Ef 5,19).¹¹⁹ Aleksandrinac nam navodi iz evanđelja po Mateju citat u kojem se proročki Duh zauzima za djecu. Rečeno je: „Djeca, otkinuvši grančice s maslina ili palme, izišli su u susret Gospodinu i izvikivala govoreći: „*Hosana* Sinu Davidovu. Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje.“ (Mt 21, 8-9) Čini se da *hosana* u prijevodu na grčki znači neka je Gospodinu svjetlo, slava, hvala i usrdna molitva.¹²⁰ Ovakvo djetinje povjerenje prikazano je posebice u molitvi Duhu Svetom koju on nadahnjuje u našim srcima: „Tako i Duh potpomaže našu nemoć. Doista ne znamo što da molimo kako valja, ali se sam Duh za nas zauzima neizrecivim uzdasima.“ (Rim 8,26) Klement navodi kako nikome ništa ne preostaje željeti od onoga što ne zavisi o nama. Što pak želi, može i postići čak kada želi ono što je sveto. Tražeći to postiže od Boga. Kako taj čovjek nije veoma bogat i posjednik svega kada posjeduje vječno bogatstvo, a to je Bog? Isus kaže: „Onome tko moli, dat će se i otvoriti će se onome tko kuca.“ (Mt 7,7) Ako Bog ništa ne odbija, sve pripada onome tko Boga časti.¹²¹ Ovakva djetinja ljubav vodi mudru, ali potrebitu djecu da nastave moliti sve dok ne dobiju što žele. U molitvi se naša volja poistovjećuje s Božjom, jer on uvijek svojoj djeci želi samo najbolje. Ovo nas povjerenje čini sigurnima, čvrstima, smjelima; ono rastjeruje patnje i brige onih koji vjeruju samo vlastitoj snazi; jača naše spokojstvo u suočavanju s preprekama. Kršćanin potaknut duhom djetinje pobožnosti razumije kako naš Otac želi najbolje svojoj djeci, iako to može katkad zamaskirati tegobama ili poteškoćama. On nježno uređuje sve. Spokojstvo se rađa na povjerenju u božansko očinstvo. Za sve, čak i za ono što se čini nepopravljivim, postoji lijek. Bog ima svoje putove. U djetinjoj pobožnosti Gospodin nas vodi da uvelike poštujemo one oko nas, jer su i oni djeca Božja, da suosjećamo s njima.¹²² Klement navodi citat iz Matejeva evanđelja te veli: „Ali kada smo mi Gospodinu učinili nešto od spomenutoga? Sam će Gospodin odgovoriti. S ljubavlju će na se upraviti dobro učinjeno braći. Reći će: Sve što učiniste ovim malenima, meni ste učinili. I ti će otići u život vječni.“ (Mt 25, 40-46) Pobožnost nam uvijek pomaže da druge prosuđujemo s ljubaznošću; brzo nas navodi da opraštamo uvrede, ma kako teške bile. Djetinja pobožnost odnosi se i na mir u svim okolnostima, u prepuštanju Božjoj providnosti s povjerenjem. Ako se Bog brine za sve stvoreno, kako li će tek brinuti za svoju djecu. (usp.

¹¹⁹ *Isto*, str. 327.

¹²⁰ *Isto*, 199.

¹²¹ *Isto*, 444.

¹²² Usp. F. FERNANDEZ i P. BETETA, *Djeca Božja*, str. 76.

Mt 6,30)¹²³ Možemo zaključiti kako život potaknut božanskim posinstvom, dobiva novo značenje. Život više nije misterij za rješavanje, nego zadatak za provedbu u domu našeg Oca, Oca svih stvorenja. Ako stalno gledamo sebe u tom svjetlu, postat ćemo ljudi od molitve, oni koji su djetinje pobožni. Kako se dijete treba odnositi prema svojem ocu nego s poštovanjem, divljenjem, obzirom i ljubavlju. Pobožnost koja potječe iz Božjeg sinovstva u dubini je duše ukorijenjeno držanje koje konačno obuhvaća čitav čovjekov život. Ona je prisutna u svakoj misli, svakoj želji, u svakom duševnom raspoloženju.

4. „Hrana“ i ponašanje djece Božje

Nemoguće je biti kršćanin bez barem djelomičnog poznavanja i vršenja volje Božje. Isus je rekao: „Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta“ (Mt 4,4). Božja riječ je mlijeko za duhovne bebe (usp. 1 Pt 2,2; Heb 5,12-13), „tvrda hrana za duhovno zrele“ (Heb 5,14) i „kruh za svakoga“ (Iv 6,51). „Ona je svjetlo na putu“ (Ps 109,105), „Istina koju možemo slijediti“ (Iv 17,17) i „ogledalo u kojem se možemo ogledati“ (Jak 1,23-25). „Božja riječ je kupelj koja nas čisti“ (Ef 5,25-27) i „izvor žive vode koja teče u vječni život“ (Iv 4, 14). „Ona je sjeme“ (1 Pt 1,23), „mač Duha“ (Heb 4,12; Ef 6,17) i „malj što razbija stijene“ (Jr 23,29).¹²⁴

Kad Klement govori o hrani djece Božje, govori o riječi Božjoj koju daje *Logos*. Klement sebe samoga naziva onim koji ulijeva duhovnu hranu koju daje *Logos*. „Napio sam vas mlijekom kao malene u Kristu, a ne krutim jelom jer niste bili u stanju, ali još ni sada to ne možete“ (1Kor 3,1-2) Izreku se, čini se, ne smije židovski shvatiti. Za protivno navesti ću i ono Pismo: „Uvest ću vas u dobru zemlju kojom teče med i mlijeko“ (Izl 3,8). Ipak se kod povezivanja navedenih Pisama pojavljuje nadasve velika poteškoća, ovdje Klement pojašnjava problematiku Pisma. Što navodi znače? Ako je djetinjstvo po mlijeku početak vjere u Isusa Krista i ako se ono prezire jer je djetinje i nesavršeno, kako se spokoj savršenoga i upućenoga poslije čvrste hrane opet časti djetinjim mlijekom? Budući da čestica *kao* izražava usporedbu, možda nešto tako i sama riječ naznačuje. Iz tih razloga trebali bismo čitati: U Kristu sam vas napio mlijekom, malo zastavši dodajmo: kao malene, da zaustavljanjem čitanja izrazimo misao koja dolazi. Klement nadalje govori: „U Kristu sam vas poučio duhovnom hranom koja je jednostavna, istinita i prirodna.

¹²³ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgovitelj*, str. 493.

¹²⁴ Usp. S. JAMBREK, Uloga Biblije u svakodnevnom življenju, u: *Kairos* 4(2010)2; str. 213-232.

Upravo takva hrana, jest živohrana¹²⁵ bit mlijeka što izvire iz nježnih dojki.¹²⁶ Prema tome cjelinu shvaćamo: kao što dojilje mlijekom othranjuju netom rođenu djecu, tako i ja Kristovim mlijekom, *Logosom*, vama ulijevam duhovnu hranu.¹²⁷ Savršena je hrana, prema tome, savršeno mlijeko što vodi kraju koji nema svršetka. Stoga se to isto mlijeko i med obećavaju konačnome odmoru. Gospodin, razumljivo, mlijeko obećava pravednima da jasno pouči kako je *Logos* jedno i drugo, *alfa i omega*, početak i svršetak.¹²⁸

Klement novim katekumenima naziva tjelesne koji se još nisu očistili. Njih s pravom naziva putenima jer još poput pogana misle o tjelesnome, navodeći im 1Kor: „Dok je među vama ljubomora i zavist, zar niste puteni i zar ne živite po ljudsku?“ (1Kor 3,3) Radi toga Pavao i ovo kaže: „Napojih vas mlijekom.“ (1Kor 3,2) On izjavljuje: ulio sam u vas spoznaju iz pouke, a ona vas poučava za vječni život. Međutim izričaj napih znamen je udioništva. Za savršene se kaže da piju, a za dojenčad da sišu. Gospodin kaže: „jer je moja krv piće istinito.“ (Iv 6,55) Kada Pavao kaza napojih vas mlijekom zar možda nije naznačio savršeno veselje u mlijeku koje je *Logos* i spoznaju istine? Izričaj što slijedi ne kruta hrana jer još niste u stanju (usp. 1Kor 3,2) može kao tvrda hrana naznačivati razgovjetno obavljanje u budućem vijeku. To je „licem u lice.“ (1Kor 13,12)¹²⁹ Ovdje možemo pretpostaviti da je mlijeko dojenčadi shvaćeno kako slijedi? Ako su predstojnici u Crkvama pastiri po slici Dobroga Pastira, a mi ovce,¹³⁰ nije li Pavao čuvajući redosljed, izražavajući se slikovito Gospodina nazvao mlijekom za stado? Izreku napojih vas mlijekom, a ne krutom hranom jer još to ne možete, treba prilagoditi razmišljanju. Kruta hrana zasigurno ne označava nešto drugo nego li mlijeko. Isto vrijedi i za samog *Logosa*: kao mlijeko teče i blag je ili je kao tvrdo jelo skrutnut i zbit. Mlijeko također može označavati osnovnu propovijed što se na široko razlijeva. Tvrda je hrana vjera iz pouke. Ona očvršćuje za temelj. Vjera postaje čvršća od onoga što se čuje, te se uspoređuje s krutim jelom kada u samoj duši očvršne kao tijelo. Gospodin u evanđelju po Ivanu drugačije označava tu hranu posredstvom znakova. On je rekao: „Jedite moje tijelo i pijte moju krv.“ (Iv 6,53) Jasno je u vjeri i obećanju skrovito nazvao jelo i piće. Govoreći

¹²⁵ Klement se tu poslužio riječju ζωοτρόφος. Riječ označuje onoga tko hrani životinje. Kao onoga tko se služio tom riječi rječnik navodi samo Klementa.

¹²⁶ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 224.-225.

¹²⁷ Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 471.

¹²⁸ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 224.-225.

¹²⁹ *Isto*, str. 226.

¹³⁰ Ako se napomene uzima doslovno, tada je upitno je li Klement doista pripadao kleru.

veoma dugo o mlijeku Klement trajno ima pred očima mlijeko spomenuto u 1Kor 3,2 te piše: „Ako se neki žele prepirati govoreći da mlijeko naznačuje prve pouke kao prve hrane, a da tvrdo jelo¹³¹ označuje visoke duhovne spoznaje te sami sebe uzvisuju do spoznaje, neka znadu da se, oslovljavajući hranu tijela Isusova čvrstim jelom svojom hvastavom mudročću suprotstavljaju istinitoj jednostavnosti.“¹³²

Kod Klementa se može lako zapaziti da je njegovo poimanje ustrojstva ljudskog tijela različito od našega. Klement stoga piše kako se u čovjeku najprije rađa krv. Neki se usudiše reći da je krv bit duše. Krv se pak prirodnim vrenjem mijenja. Kada majka zatrudni, krv od nježnog osjećaja ocvate i pobijeli da se dijete ne prestraši. Krv je u tijelu ono što je veoma tekuće. Nešto je kao vlažna put. Mlijeko je kod krvi ono što je najukusnije i najdrobnije. Bez dvojbe, veli Klement nećemo naći nešto što je od mlijeka hranjivije, slađe i bjelije. Njemu posve slični duhovna hrana. Slatka je po milosti, hranjiva je kao život, bijela je kao Kristov dan. Već je pak pokazano da je *Logosova* krv kao mlijeko. Ta hrana koja je usklađena i prikladna novozdanome i novorođenome djetetu nastala je s trudom koji potječe od Boga hranitelja i oca svih koji su rođeni i preporođeni. Nalikuje mani, anđeoskoj nebeskoj hrani što je s neba dotjecala drevnim Hebrejima. Klement govoreći o mlijeku uspoređuje ga s manom govoreći kako dojilje bez sumnje prvo mlijeko što poteče istovremeno s onom hranom nazivaju manom. Žene kada rode i postanu majke proključaju mlijekom. Govoreći o Kristu, Djevičinom porodu nije proglasio blaženim ženske dojke niti ih je držao hraniteljicama. Kada je nježni i čovjekoljubivi¹³³ Otac kao kišu poslao *Logosa*, tada je *Logos* postao duhovna hrana za razumne. Crkva nije imala mlijeka jer mlijeko bijaše to lijepo i prikladno Djetesce, Kristovo tijelo. *Logosom* je hranila mladu četvorku koju je sam Gospodin porodio tjelesnom mukom i koju je isti Gospodin povio dragocjenom krvlju.

Aleksandrinac veli o *Logosu* kao hranitelju: „O sveti porođaji, o svete pelene! *Logos* je sitnome čedu sve: otac, majka, odgojitelj i hranitelj. Isus kaže: „Jedite moje tijelo i pijte moju krv.“ (Iv 6,53) Gospodin nam pribavlja ta prikladna jela: pruža tijelo i lijeva krv. Malenima za rast ništa ne fali.“¹³⁴ Možemo zaključiti kako je sam *Logos*, hrana za malene, djecu Božju. Hrana, tj. Gospodin Isus, Božji *Logos*, utjelovljeni je duh, posvećeno tijelo,

¹³¹ Kada je u Klementovu tekstu u tim ulomcima govor o krutome tijelu treba imati na pameti 1Kor 3,2.

¹³² Usp. P. SCHAFF, *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, str. 463.

¹³³ U izvorniku Klement koristi pridjev *φιλόανθρωπος*. Klement se njime rado i dosta često služio. Pridjev označuje onoga tko ljubi ljude. Takav je ljudski, dobar, dobrohotani dobrotiv. Klement drage volje ističe da je Bog Otac upravo takav.

¹³⁴ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 232.-233.

nebesko. Hrana je Očevo mlijeko. Samo se njime doje maleni. Sami pak *Logos*, ljubljени je i naš hranitelj, on je spašavajući nas prolio svoju krv. Po Isusu smo povjerovali Bogu, veli Klement i tako pribjegli *Logosu*. Klement govori o Isusu koji je Očeva dojka što stišava tugu. *Logos*, kako priliči, jedini nama malenima daje mlijeko ljubavi. I doista su samo oni blaženi koji sišu tu dojku.¹³⁵

Aleksandrinac progovara o hrani za djecu Božju navodeći Prvu Petrovu poslanicu koja govori: „Odloživši svaku zloću i svaku prijevaru i licemjerje i zavist i ogovaranje, kao netom rođena djeca čeznite za duhovnim mlijekom da njime rastete za spasenje ako ste okusili da je Gospodin dobar“ (1Pt 2,1-3) Ako netko protivnicima prizna da je jelo nešto drugo nego mlijeko, zar će ići do kraja vlastite misli jer nisu razumjeli narav?¹³⁶ Govoreći o svetoj i nebeskoj hrani Klement zaključuje kako se prepada hrane dovršava u krvi, a krv daje mlijeko, krv je priprava za mlijeko kao sjeme za čovjeka i mladica za lozu. Čim se čovjek rodi, doji se mlijekom, Gospodnjom hranom. Dočim smo se preporodili, počašćeni smo nadom za vječni spokoj. Upućena nam je vesela vijest o višnjem Jeruzalemu. Zapisano je da u njemu teče med i mlijeko. Po stvarnoj hrani mi se brinemo i za svetu hranu. Hrana koja je mlijeko vodi u nebo. Odgaja za nebeske građane i sudionike u anđeoskom zboru. Klement ovdje govori o hrani djece Božje, to mlijeko je sam Krist, *Logos*, onaj koji nam je sam sebe darovao u prilikama kruha i vina. Klement dalje zaključuje kako je *Logos* vrelo iz kojega ključa život i jer se naziva rijekom ulja, Pavao ga s pravom, slikovito govoreći, također naziva mlijekom. Dodao je: „Napojio sam vas.“ (1Kor 3,2) *Logos* se, hrana istine, pije. Nema ovdje dvojbe da se pićem također naziva i tekuća hrana, veli Klement. Moguće je da jedno te isto, ako se shvati ovako ili onako, donekle bude i jelo i piće. Nadalje Klement donosi svoje promišljanje u kojem objašnjava: „Sir je skrutnuće mlijeka odnosno skrutnuto mlijeko.“¹³⁷ Njemu nipošto nije do rijetkih riječi već do toga da te obje hrane pruža jedna te ista bit. Možemo ovdje primijetiti kako već u ono vrijeme shvaćaju istu bit i tijela i krvi Kristove.¹³⁸ Tko niječe da se pod jednom prilikom, (prilikom) kruha, prima čitav i potpuni Krist, izvor i začetnik svih milosti, jer ga se, kao što neki lažno tvrde, ne prima pod obje prilike prema ustanovi samog Krista: neka bude kažnjen anatemom.¹³⁹

¹³⁵ Usp. *isto*, str. 232.-233.

¹³⁶ *Isto*.

¹³⁷ *Isto*, str. 234.

¹³⁸ *Isto*.

¹³⁹ DH 1733.

Zaključuje Klement svoje promišljanje ovim riječima: „Uostalom, dječici je od sise dostatno samo mlijeko. Ono je jelo i piće.“¹⁴⁰ Gospodin je ispunjenje svoje muke nazvao čašom (usp. Mt 20,22-23) jer je trebao da je sam ispije i dokrajči. Tako je Kristu hrana bila ispunjenje očinske volje. Nama koji smo mali i koji pijemo nebeskoga *Logosa* hrana je sam Krist. Očinske čovjekoljubive dojke priskrbuju mlijeko mladima koji traže *Logosa*. *Logos* je i nebeski kruh. Nije vam Mojsije dao kruh s nebesa nego vam moj Otac daje kruh s neba, istinski kruh.¹⁴¹ Božji kruh je Onaj tko silazi s neba i život daje svijetu. „I kruh koji ću ja dati, moje je tijelo za život svijeta.“ (Iv 6,32-33.51) Tako možemo zaključiti da se *Logos* naziva raznoliko: jelo, tijelo, hrana, krv i mlijeko. Neka nikome ne bude tuđe što mi velimo da se Gospodnja krv slikovito naziva mlijekom, veli Klement. I ovaj naslov bih zaključio riječima iz knjige Postanka koje Klement citira: „On koji svoju odjeću pere u vinu i u lozinoj krvi svoju haljinu“ (Post 49,11) kaza: u vlastitoj će krvi uresiti *Logosovo* tijelo kao što će, bez sumnje, njegovim Duhom ishraniti one koji su gladni *Logosa*. Da je pak *Logos* krv svjedoči krv pravednog Abela. Ona se moli Bogu.¹⁴²

Istočni grijeh neuspjeh je cijelog čovječanstva. Pobunom protiv Boga, svojega prijatelja i svojega Oca, čovjek je proigrao svoje jedinstvo, izgubio je svoju izvornu nevinost. Dotada su Adam i Eva u predvečerje šetali rajskim vrtom zajedno s Bogom Ocem; otada su se skrivali pred njim od straha (usp. Post 3,8). Adamov grijeh razorio je Božji sklad svega stvorenoga, ali je Bog Otac poslao svoga Sina da opet uspostavi mir kako bismo mi kao djeca oslobodili stvoreni svijet nereda i kako bismo sve mogli pomiriti u Bogu. Klement nam ovdje prikazuje sliku svijeta za njegova vremena, odnos čovjeka prema svakodnevnim stvarima. Klement kada govori o hrani veli: „Kako ostali ljudi žive da jedu kao, bez dvojbe, i nerazumne životinje kojima život nije ništa drugo doli trbuh. Nama pak Odgojitelj određuje jesti da živimo. Niti nam je hrana posao nit je uživanje cilj. Hrana se dopušta radi ovozemnoga prebivanja koje Otkupitelj odgaja u svrhu neraspadljivosti.“¹⁴³ Aleksandrinac progovara i o umjerenosti u jelu i veli: „Neka je ta hrana jednostavna i priprosta, u skladu s istinitošću. Neka odgovara jednostavnoj i priprostoj djeci i neka prikladno koristi z život, a ne za raskoš.“¹⁴⁴ Klement djeci Božjoj želi progovoriti kako se ovaj život sastoji od dvoga: od zdravlja i moći. Tome najbolje

¹⁴⁰ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 234.-235.

¹⁴¹ Tu treba zamijetiti otajstvenost kruha jer Krist kaže da je kruh tijelo i to ukoliko je, očito uskrsnulo po ognju. Kao što pšenica ustaje iz raspadljivosti i posijanosti i tijelo kao pečeni kruh uskrsava po vatri na veselje Crkve.

¹⁴² K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 235.-236.

¹⁴³ *Isto*, str. 290.

¹⁴⁴ *Isto*.

odgovara umjerenost u jelu jer je ona korisna probavi i tjelesnoj lakoći. Otuda potječe rast, zdravlje i prava snaga, a ne lažna, opasna i tegobna kao kod sportaša poradi prinudne ishrane. Aleksandrinac govoreći o raznolikosti kod jela govori kako treba odbaciti s pljuvanjem raznovrsne različitosti jer one rađaju raznovrsnim neprilikama kao što su slabo tjelesno stanje, prevrtanje želuca, kvarenje odnosa zbog stanovite bjesomučne kuharske vještine i zbog mahnitosti glede poslastica. Ljudi se usuđuju hranom nazvati nastojanje oko preobilja, Klement to naziva štetnim užicima. Klement neumjerenost u jelu čak naziva bolešću koja u njega ulijeva sućut. Oni se ne srame veličati te svoje raskoši, veli Klement nabrajajući razne vrste hrane kojima se neki znaju gostiti. Oni svojoj proždrljivosti pribave sve što othranjuju zemlja, morske dubine i širina neizmjerljivog zraka. Ti pohlepni ljudi koji se bave svime i svačim kao da za naslađivanje u mrežu love svekoliki svijet. Oni se uznose radi peći što pucketaju kod pečenja. Sav pak svoj život provode oko suđa za drobljenje i uz tucalo. Svejedi se svega laćaju kao oganj drveta. Čak oslabljuju i laku hranu, kruh. Uništavaju hranjivost pšenice. Tako ta nužna hrana postaje prijekor za užitak.¹⁴⁵ Klement govori djeci Božjoj da Pismo kaže da ne treba čeznuti za bogataškim jelima jer su ona dio lažnog i sramotnog života. (usp. Izr 23,3) Bogataši prianjaju uz jela koja malo vremena potom prihvaćaju gnojišta. Mi pak koji čeznemo za nadnebeskim jelom moramo vladati trbuhom koji je ispod neba i – još više – onim što trbuh voli.¹⁴⁶ Aleksandrinac navodi i citate iz Pisma koji govore o hrani. Klement ovdje donosi razliku između nebeske i zemaljske gozbe. Nebeska gozba je gozba o kojoj ovisi sav zakon i riječ. I ako ljubiš Gospodina Boga svoga i svoga bližnjega, ta se nebeska gozba nalazi na nebesima dok se zemaljska gozba zove večera. To se pokazalo iz Pisma. Večera se pak obavlja radi ljubavi, ali večera nije ljubav. Ona je dokaz dobrohotnosti koja rado daje i dragovoljno dijeli što ima. Neka se, dakle, ne govori zlo o našem dobru jer Božje kraljevstvo nije jelo i piće – to kaže Apostol da se svagdašnje smatra najboljim – nego je pravednost i mir i veselje u Duhu Svetome. (usp. Rim 14, 16-17) Tko od toga blaguje postići će najbolje od onoga što je najbolje, kraljevstvo Božje, jer je već na zemlji revno nastojao oko svetoga okupljanja ljubavi. To je pak nebeska Crkva. Klement navodi i citat iz knjige Mudrosti koji veli: „Gospodine, neka tvoji sinovi koje si ljubio nauče da čovjeka ne hrane rađanja plodova već da tvoja riječ čuva one koji u te vjeruju“ (Mudr 16,26) Pravednik, naime, neće živjeti od kruha.¹⁴⁷ Klement ovdje govori o tome kako je

¹⁴⁵ *Isto*, str. 290.-291.

¹⁴⁶ *Isto*, str. 292.

¹⁴⁷ *Isto*, str. 294.

Isus, savršen Bog i čovjek, izmirio zemlju s nebesima, pretvorio roba u dijete i otkrio čovjeku njegov istinski identitet. Put do božanskoga posinjenja jest način da se asketskom borbom popraćenom milošću iznova izgrade naši životi ukaljani grijehom. Potreba za njegovanjem pravog jedinstva skladnog življenja, što podrazumijeva viđenje sebe kao djeteta Božjega uvijek i posvuda, prijeko je potrebna za duhovni život. Da bismo nasljeđovali Krista trebamo usmjeriti svoja djela prema njemu i tako se poistovjetiti s njim.¹⁴⁸ Klement govori i o pristojnosti za vrijeme jela: „Potrebno je suzdržati se od svakog prostaštva i neumjerenosti, postavljeno pristojno dohvatiti, ne uprljati ruku, ležaj ni bradu. Valja pomno sačuvati ispravnim lijepi osobni izgled te se ni kod gutanja ne vladati nepristojno nego ruku po razmacima redom rasporediti. Treba da čovjek koji jede pripazi i na govor jer glas postaje nepristojan i nejasan. Pritisnut je punom čeljusti. Jezik, prignječen hranom i spriječen u djelovanju, po naravi pruža prigušeni izgovor.“¹⁴⁹ Klement veli kako nije pristojno ujedno jesti i piti. Najveća je, naime, neuljudnost pomiješati prikladne trenutke onoga čemu uporaba nije sukladna. Pavao kaže: „Ili jeli ili pili, sve činite na Božju slavu!“ (1Kor 10,31) Što to Klement želi poručiti nama kao djeci Božjoj? Imajmo na umu pravu djetinju jednostavnost. Klement nam navodi kako je to i sam Gospodin tajanstveno naznačio kada je blagovao kruh i pečene ribe i time pogostio učenike. Naznačio je lijepi primjer jednostavne hrane.¹⁵⁰ Klement govoreći o piću veliča ljude koji su prigrlili strogi život. Oni piju vodu što je lijek za razumnost. Od vina bježe što se najdalje može kao od požarne opasnosti. Dobro je da se mladići i djevojke najviše moguće uzdržavaju od tog napitka. Ne priliči da se vreloj dobi dolijeva vino, najvruća tekućina, kao da bi se vatra dovodila ognju. Iz vina se užiju divlji nagoni, razdražene čežnje i usijana ćud. Mladi, iznutra zagrijani, postaju nakloni žudnjama. Tako se njihova pogibao po tijelu pokazuje očitom. Pohotni udovi puno brže dozrijevaju nego se očekivalo. Klement i ovdje navodi Pismo koje dodaje s najviše upozorenja: „Kome jao? Kome negodovanje? Kome osuda? Kome neugodni razgovori? Kome zaludu urušenja?“ (Izr 23,29) Pogledajte pijanca: sav je poderan. On čak prezire svoj razum. Samoga je sebe predano prepustio opijanju. Pismo mu je svime navedenim zaprijetilo. Ono iznova prijjetnji dodaje: „Čije su oči blijede? Zar ne ljudi koji vrijeme provode u vinu? Zar ne onih što traže gdje se obavljaju pijanke?“ (Izr 23,29-30) Što Klement tu želi poručiti i uputiti djeci Božjoj? Pismo tu po blijedim očima zaključuje da je pijanac već mrtav za

¹⁴⁸ Usp. F. FERNANDEZ i P. BETETA, *Djeca Božja*, KS, Zagreb, 2007., str. 119.

¹⁴⁹ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 300.

¹⁵⁰ Usp. *isto*, str. 301.

razum. Pismo je pijancu dojavilo smrt u bitnome jer zaborav zbilja što usmjeruju prema pravome životu brzo nagne na propast. Odgojitelj je s pravom u brizi za naše spasenje te savjetuje: „Ne pijte vina radi opijanja.“ (Tob 4,15) Upitat ćeš se zašto? „Reče: Jer će tada tvoja usta govoriti što je krivo. Ležat ćeš kao u srcu mora poput kormilara kod silne oluje (Izr 23,33-34).“¹⁵¹ Sramotnim Klement proziva užurbano prineseno piće i svim dahom u se primljenoga. Kao da je izliveno u glineni sud! Grlo odzvanja od silovitoga gutanja. To je neugodni prizor neumjerenosti. To je uz to onome koji u tome ima dijela stidan pothvat. To je ljubav prema piću. „Ne srljaj, prijatelju, u opasnost! Piće ti nitko ne otkida. Dano ti je i ono čeka. Ne idi za tim da se rastrgneš jer široko zinuvi srčeš. Ako i polako piješ, žeđ ti se utičuje, a doličnost održava jer se piće dolično razdjeljuje. Vrijeme ne briše što neumjerenost prethodno otme. Kaže: „Ne pokazuj se mužem s vinom jer je vino mnoge učinilo nekorisnima.“ (Sir 31,25)¹⁵² Klement govori i o ženama koje piju. Razumnu muškarcu ne priliči nikakav šum, ali još manje ženi. Njoj stidljivost pruža već samo poznavanje same sebe. Pismo veli: „Pijana žena, velika srdžba. Također: Božja srdžba, žena uzbuđena vinom. Zbog čega? Zato što žena ne skriva svoju nepristojnost.“ (Sir 26,8) Ženu brzo odvuče nered samo ako se svom slobodom prepusti užicima, veli Klement.¹⁵³ Aleksandrinac kada govori o gozbama traži da se s naših razumnih gozbi ukloni dio koji je raskalašeno uživanje, ali isto tako cjelonoćne svečanosti koje su tašte i hvale se svađom od vina. Raskalašeni je dio pijani metež, površni stvaralac raspuštenoga lutalačkoga i besposlena života. Svetkovina cijele noći, stanovita pijanka, zajedničko je veselje u piću. Ona poziva na opijanje i izaziva puteno općenje. Drskost je što čini sramotno. Klement navodeći poslanicu Rimljanima veli: Da odbacivši djela tame obučemo oruđe svjetla živeći pristojno kao po danu te vrijeme ne provodimo u pijankama i pijanstvu, u posteljama i raskalašenosti. (usp. Rim 13, 12-13)¹⁵⁴ Klement upozorava djecu Božju i na sramotni govor te smatra da se mi moramo posve uzdržavati od sramotnoga govorenja. Onima koji se njime služe moramo začepiti usta oštrim pogledom, odvrćanjem lica, onim što se naziva podsmjehom i često tvrdom riječju. Isus kaže: „Ono što izlazi iz usta onečišćuje čovjeka“ (Mt 15,18).¹⁵⁵ To pokazuje da je prost, poganin, neodgojen i nepristojan, a ne otmjen, pristojan i čist. Možemo zaključiti kako Klement ovdje

¹⁵¹ K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgojitelj*, str. 316.

¹⁵² *Isto*.

¹⁵³ *Isto*, str. 321.

¹⁵⁴ Usp. *isto*, str. 329.

¹⁵⁵ *Isto*.

opominje, daje naputke ponašanja kako bi djeca Božja u školi Odgojitelja bila poučena kako se očuvati od grijeha.¹⁵⁶

¹⁵⁶ *Isto*, str. 338.

Zaključak

Promišljajući o djetinjem duhu u djelu *Odgojitelj* Klementa Aleksandrijskog možemo zaključiti kako djetinji duh zauzima bitan element. Ovdje ćemo iznijeti tri bitne odrednice koje zauzimaju središte ovoga rada.

Prvo, u radu smo promišljali o Isusu kao djetetu te stoga možemo reći kako u Isusu Kristu, koji je pravi Bog i pravi čovjek, sam Bog postaje dijete i posvećuje djetinji duh. U Isusu Kristu se tako dogodilo nešto posve nezamislivo: svemoćni i beskonačni Bog postaje bespomoćnim i konačnim djetetom.¹⁵⁷ Klement prikazuje Isusa koji sam sebe uspoređuje s djetetom, jer se njega treba primiti kao što se dijete prima: „Zaista, kažem vam, ako se ne obratite i ne postanete kao djeca, ne ćete ući u kraljevstvo nebesko. Tko god se dakle ponizi kao ovo dijete, taj je najveći u kraljevstvu nebeskom. I tko primi jedno ovakvo dijete u moje ime, mene prima.“ (Mt 18, 1-5). Možemo zaključiti kako je Klement prikazao djetinji duh Isusa Krista koji objavljuje poniznog Boga. Bog uzima obličje sluga i postaje čovjeku u svemu sličan osim u grijehu: “On, trajni lik Božji nije se kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, nego sam sebe oplijeni uzevši lik sluga, postavši ljudima sličan; obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu” (Fil 2, 6-8). Posebnost Isusova odnosa s Bogom i prikaz Isusa kao Sina, djeteta, potvrđuju Božje riječi koje Isus čuje nakon krštenja kada je s nebesa odjeknuo glas koji je svjedok za Ljubljenoga: „Ti si moj ljubljeni Sin. Ja sam te danas rodio.“ (Mt 3,17) Tako u Isusovoj poniznosti i neznanju susrećemo na posebno intenzivan način bogo-ljudski djetinji duh.

Drugo, također smo progovorili o odnosu Boga Oca sa Sinom. Krist Jedinorođenac obznanjuje nam očinstvo Boga Oca, koji uvijek bdije nad nama. Kroz navode Svetog pisma koje Klement navodi možemo uočiti kako Isus bezbroj puta naziva Boga Ocem. Krist ne šteti riječi u isticanju dobrote Oca koji bdije nad djetetom u opasnosti. Isus Krist sebe definira i ostvaruje svoj identitet sinovstvom, a to znači odnosom prema Ocu. Sve što je njegovo i Očevo je: „Moj nauk nije moj, nego onoga koji me posla.“ (Iv 7,16) Možemo zaključiti kako Klement obilno koristi u svom djelu citate u kojima je Isusovo vlastito ja uvijek otvoreno za jedinstvo s Ocem. Upravo zbog odnosa s Ocem, Isus kao odgojitelj udjeljuje milost. Ovdje je riječ o milosti koja se zadobiva kroz *Odgojiteljeve* 'metode' opominjanja, prekoraivanja, prijetnji, ali ponajviše obećanja koja

¹⁵⁷ Usp. I. RAGUŽ, Kršćanska vjera i djetinji duh, str. 287.-301.

se najbolje sažimlju u čestoj Odgojiteljevoj maksimi: „Tko god se uzvisuje, bit će ponižen, a tko se ponizuje, bit će uzvišen“ (Mt 23,12). Možda je baš ta milost poniženja ona koju je Isus u trenutku svoga predanja želio ostaviti kao najuzvišeniji primjer odgoja (usp. Fil 2,6-11). To posebno dolazi do izražaja u Kristovu imenovanju Boga pojmom “*Abba*”, koji se može prevesti s “*tatica*” (Mt 11, 25-27; Lk 22, 42; Rim 8, 15; Gal 4, 6). U tom se izričaju razotkriva sva dubina djetinjeg duha Isusa Krista, tu se očituje istinsko vrelo njegova cjelokupnog djelovanje, njegove punoljetnosti i odraslosti. Tim djetinjim odnosom prema Ocu Isus ostvaruje, produbljuje i dovršava sve navedene dimenzije djetinjega duha.¹⁵⁸

Treće, govoreći o odnosu Isusa sa svojim Ocem Klement želi istaknuti kako smo i mi djeca Božja s udjelom u Kristovu sinovstvu. Krist Jedinorođenac obznanjuje nam očinstvo Boga Oca, koji uvijek bdije nad nama. U iščitavanju djela uočili smo kako Klement najprije govori o Isusovu krštenju te potom progovara o krštenju ostalih. Klement govori o Isusovu krštenju kao modelu kršćanskog krštenja. Ono što se s Isusom dogodilo kada je kršten, to se isto zbiva i s nama koji smo krštenjem posinovljeni i postali djeca Božja. Biti kršten, znači biti obraćen. Klement u svom djelu progovara o obraćenju koje je potrebno kako bi postali djeca Božja. Postajući Božja djeca, kršćani moraju nalikovati na svoga Odgojitelja. Premda grešni i slabi, o čemu je također bilo riječi u našem radu, Odgojitelj nas uvijek poziva na svetost. Nudi nam mogućnost povratka, ali naravno da taj povratak ovisi o poslušnosti, odnosno posluhu Riječi, *Logosu*. Samo onaj koji je poslušan *Logosu*, premda nekad i kroz zaigranost u grijehu i neposluhu, postat će čovjek sličan svome Odgojitelju. Isusov djetinji duh i poziv da njegovi vjernici postanu djeca jest zahtjev za obraćenje. Dakle, biti dijete za Isusa Krista nije nešto samorazumljivo, nego nešto što zahtijeva obraćenje, preokret uobičajenoga načina življenja. Kršćani su na poseban način definirani kao djeca, “dječica” u poslanicama sv. Ivana koje Klement na mnogim mjestima navodi. Mogli bismo reći da je za Ivana biti dijete, dječica, glavni naziv za kršćane: “Gledajte koliku nam je ljubav darovao Otac: djeca se Božja zovemo, i jesmo. A svijet nas ne poznaje zato što ne poznaje njega. Ljubljeni, sad smo djeca Božja i još se ne očitova što ćemo biti. Znamo: kad se očituje, bit ćemo njemu slični jer vidjet ćemo ga kao što jest” (1 Iv 3, 1-2; također 1 Iv 4, 4).

¹⁵⁸ *Isto*.

Zaključno možemo reći sljedeće: na tragu te djetinje duhovnosti Crkva bi trebala ponovno oživjeti i mnogobrojne pobožnosti koje podupiru i razvijaju djetinji duh. Možemo spomenuti samo neke: poticati pobožnost prema djetetu Isusu (“Gesù Bambino”) koja se ne smije ograničavati samo na Božić i pohod jaslicama; razvijati umjetničke prikaze Blažene Djevice Marije s djetetom Isusom u naručju; Blaženu Djevicu Mariju i svece predstavljati kao savršena ostvarenja djetinjeg duha koji je bio nadahnuće njihova zrelog djelovanja u Crkvi i u svijetu; svećenički poziv i laički apostolat živjeti u djetinjem duhu ljubavi i predanosti. Upravo tako će kršćani, kao vječna Božja djeca, moći ovomu svijetu dati onu istinsku svježinu i novost, podariti onaj božanski djetinji duh kojim se ponovno može ljubiti Boga, bližnjega i cjelokupno stvorenje.¹⁵⁹

¹⁵⁹ *Isto.*

LITERATURA

ALEKSANDRIJSKI, K., *Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006.

BENEDIKT XVI., *Crkveni oci: od Klementa Aleksandrijskog do Augustina*, Verbum, Split, 2011.

CIFRAK, M., Nova pravednost ili pravednost u obilju više (Mt 5,20), u: *Bogoslovska smotra*, 78(2008)1, str. 109.-125.

FERGUSON, J., *Clement of Alexandria*, Ardent Media, New York, 1974.

FERNANDEZ, F. i BETETA, P., *Djeca Božja*, KS, Zagreb, 2007.

FRANCE, R. T., *Matej, tumačenje Evanđelja po Mateju*, Dobra Vest, Novi Sad, 1987.

HÄGG, H. F., *Clement of Alexandria and the Beginnings of Christian Apophaticism*, Oxford University Press Inc., New York, 2006.

JAMBREK, S., Uloga Biblije u svakodnevnom življenju, u: *Kairos* 4(2010)2, str. 213-232.

MANDAC M., *Uvodna promišljanja u djelo Odgojitelj*, Služba Božja, Split, 2006., str. 7. – 29.

MANDAC, M., Krsno otajstvo u otačko doba, u: *Služba Božja* 52(2012)2, str. 149.-184.

MURPHY, M. G., *Nature allusions in the works of Clement of Alexandria*, The Catholic University of America Press., Washington, 1941.

OSBORN, E., *Clement of Alexandria*, Cambridge University Press., New York, 2008.

PRANJIĆ, M., Odgojno – teorijska dvojba ranog kršćanstva, u: *Crkva u svijetu* 47 (2012), br. 2, str. 326.

RAGUŽ, I., Kršćanska vjera i djetinji duh, u: *Crkva u svijetu*, 51(2016)2, str. 287.-301.

SCHAFF, P., *Fathers of the Second Century: Hermas Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria*, Christian Classics Ethereal Library, 1885.

STEINER, M., Milost u odgojnom procesu, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 48(1993.)6, str. 619.-627.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Uvod	3
I. Pristup	4
1. Klement Aleksandrijski: život i djelo	4
2. O djelu Odgojitelj	8
II. Isus kao dijete	10
1. Bog kao dijete u Isusu Kristu	10
2. Dijete Božje – krštenje Isusa Krista i kršćana	14
III. Krist kao odgojitelj	17
1. Krist – odgojitelj djece Božje	17
2. Kristov uvjet: postati dijete	18
3. Kristovi načini odgoja	21
IV. Biti djetetom Božjim	24
1. Djeca Božja u Kristu	24
2. O svetosti djece Božje	28
3. Poslušnost, sloboda i pobožnost djece Božje	31
4. „Hrana“ i ponašanje djece Božje	35
Zaključak	44
LITERATURA	47